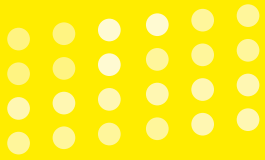

SVR- Verkenning

| 2016 | 01

Alleenstaande ouders op de arbeidsmarkt in Vlaanderen en de EU

CHRISTINE VAN PEER

INLEIDING

Uit de sociologische literatuur weten we dat de transitie naar alleenstaand ouderschap gevolgen heeft voor de arbeidsloopbaan (Defever & Mortelmans, 2011; Vanderheyden & Mortelmans, 2013; Willekens e.a., 2011). Ook binnen de economische wetenschappen werd onderzoek gedaan naar het effect van een (echt)scheiding op de arbeidsmarktpositie van ex-partners. In de micro-economische theorie van het huishouden, waarvan Becker de grondlegger is (Becker, 1974), vertrekt men vanuit het koppelhuishouden als economisch gegeven en gaat men na wat er gebeurt wanneer dit koppelhuishouden ophoudt te bestaan. Er bestaan verschillende versies van deze micro-economische theorie, maar in essentie komt deze erop neer dat bij de transitie naar alleenstaand ouderschap de seksespecifieke specialisatievoordelen van de relatie verloren gaan. Er wordt daarom verondersteld dat na een relatiebreuk mannen hun arbeidsmarktpositie afbouwen, terwijl vrouwen deze zullen gaan versterken (Kalmijn e.a., 2001).

Alleenstaande ouders zijn gemiddeld minder actief op de arbeidsmarkt. Dit is niet alleen in Vlaanderen zo, ook in vele Europese landen doet zich hetzelfde fenomeen voor. Onderzoekers geven hiervoor diverse verklaringen. De minder gunstige beroepspositie wordt vanzelfsprekend mee bepaald door het overwicht van vrouwen in de groep alleenstaande ouders en de minder intense beroepsdeelname van vrouwen in het algemeen (Gilleir, 2013). Maar daarnaast zijn ook factoren aan het werk die de tewerkstelling van alleenstaande moeders meer belemmert dan deze van moeders met een partner. De groep alleenstaande ouders die wél beroepsactief is, zit zeer sterk geconcentreerd in de middelste leeftijdscategorieën (25-54 jaar): dit zijn de leeftijden waarop ouders beroepsarbeid met de opvoeding van overwegend jonge kinderen combineren. Uit onderzoek blijkt dat alleenstaande ouders het moeilijker hebben om arbeid met een gezin te combineren. De vaak beperkte financiële winst van beroepsdeelname weegt niet op tegen

de hoge kosten die het combineren meebrengt. Een te moeilijke combinatie gezin-arbeid kan tevens tot uitval op de arbeidsmarkt leiden (Van Peer, 2015).

In deze SVR-Verkenning staat een schets van de arbeidsmarktpositie van Vlaamse mannen en vrouwen naar *ouderschapsstatus* en naar *partnerstatus* centraal. Houdt ouderschap een rem in voor werkzaamheid? Houdt alleenstaand ouderschap een grotere rem in?

Er wordt gestart met een algemene schets van de aandelen van eenoudergezinnen binnen het geheel aan huishoudtypes, dit in een Europees vergelijkend perspectief.

In een tweede deel beschrijven we de verschillen in werkzaamheid tussen diverse groepen naar ouderschapsstatus en partnerstatus. We starten met een beschrijving van de verschillen naar ouderschap, vervolgens naar moederschap en focussen nadien op het alleenstaand moederschap. We positioneren eenoudergezinnen ten aanzien van tweeoudergezinnen. Tweeoudergezinnen definiëren we als samenwonende koppels met kinderen. Het kan hierbij gaan om ongehuwde koppels, gehuwde koppels of om paren die na een scheiding of samenwoningontbinding een nieuw gezin met inwonende kinderen vormen. We positioneren Vlaanderen tegenover andere landen in de Europese Unie. Is de werkzaamheidsgraad¹ van alleenstaande ouders en alleenstaande moeders in Vlaanderen gunstiger of ongunstiger dan deze van alleenstaande ouders en alleenstaande moeders in andere landen van de EU? De werkzaamheid van specifieke types van ouders wordt vergeleken met de algemene werkzaamheidsgraad en met de werkzaamheidsgraad van andere types van ouders en van mensen zonder kinderen. In welke landen en in welke mate zijn ouders meer of minder werkzaam dan mensen die (nog) geen kinderen hebben? In welke mate zijn ouders met een partner en zonder een partner werkzaam? Zijn er verschillen naar opleidingsniveau tussen de diverse groepen van ouders? De focus ligt op de leeftijdsgroep van 25 tot 54 jaar, dit is de groep waarbinnen het gros van de (potentiële) jonge ouders zich situeert. Een cijfermatige schets wordt gegeven voor Vlaanderen en de EU28 landen aan de hand van de Eurostat-database gebaseerd op onder meer de internationale Labour Force Survey (LFS). Voor België en het Vlaamse Gewest gaat het om de gegevens van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) die aan Eurostat worden aangeleverd door de Algemene Directie Statistiek (ADS) – Statistics Belgium.

In een derde deel diepen we de analyse uit voor Vlaanderen. Aan de hand van diverse bronnen in de onderzoeksliteratuur wordt de sociaal-economische positie van eenoudergezinnen in Vlaanderen belicht, in verhouding tot deze van tweeoudergezinnen. We zoomen eerst in op de evoluties tussen 2005 en 2014 inzake werkzaamheid van eenoudergezinnen versus tweeoudergezinnen in Vlaanderen. De gepresenteerde cijfers worden gekaderd in de doelstellingen inzake werkzaamheid geformuleerd in het Pact 2020 en het Vlaams Hervormingsprogramma (VHP). In het Pact 2020 dat de Vlaamse Regering met de sociale partners en het georganiseerde middenveld sloot, wordt een globale werkzaamheidsgraad van 76% bij de Vlaamse 20-64-jarigen geformuleerd als globale kerndoelstelling. De probleemstelling van deze contextanalyse komt te liggen op de relatief grote uitval op de arbeidsmarkt van Vlaamse eenoudergezinnen in vergelijking met eenoudergezinnen in andere landen en in vergelijking met andere gezinstypes. Aan de hand van de recente onderzoeksliteratuur worden verklaringen gezocht voor de lagere arbeidsmarktparticipatie van Vlaamse eenoudergezinnen. De focus komt daarbij te liggen op eenoudergezinnen met een vrouwelijk gezinshoofd, aangezien zij het leeuwendeel uitmaken van de eenoudergezinnen in Vlaanderen.

In een vierde en laatste deel tot slot gaan we in op mogelijke remedies vanuit het beleid. Er worden tevens enkele voorbeelden van beleidspraktijken uit het buitenland belicht.

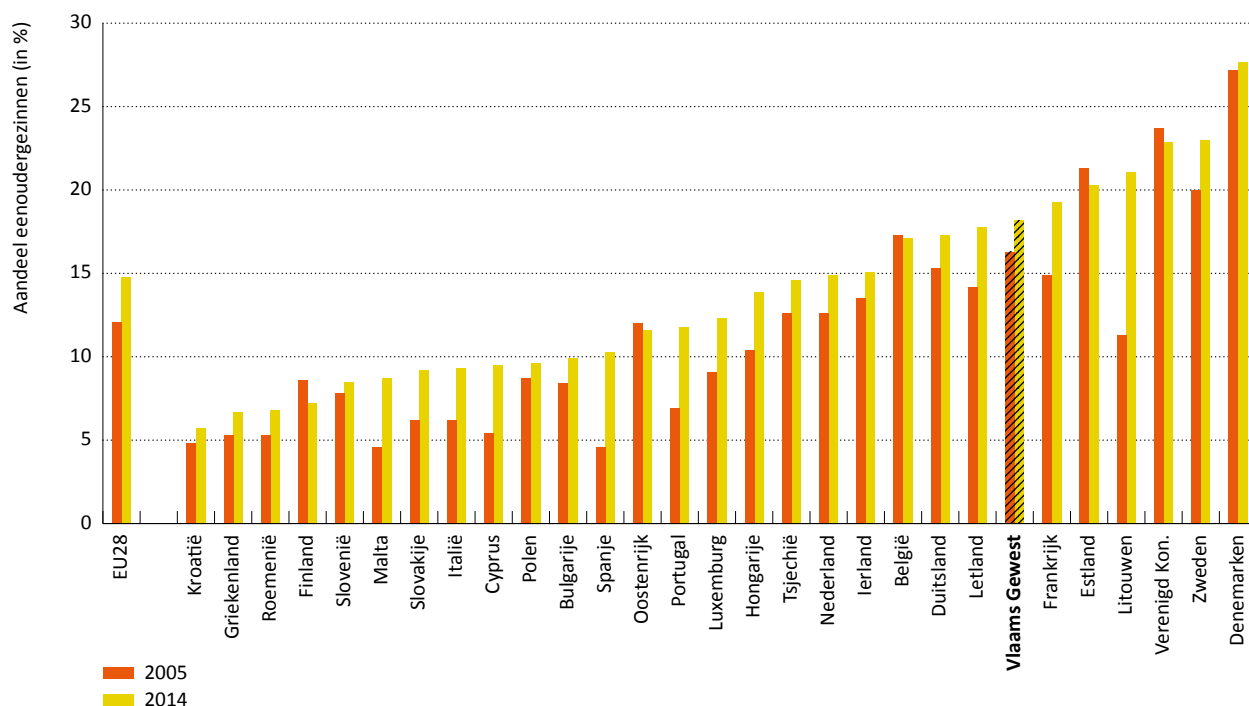
¹ De 'werkzaamheidsgraad' meet het aandeel werkenden in de bevolking op beroepsactieve leeftijd. Onder 'werkenden' wordt iedereen verstaan die in een bepaalde referentieweek minstens één uur betaalde arbeid heeft verricht (volgens de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie).

1 Sociaal-demografische positionering van alleenstaand ouderschap in Vlaanderen en de Europese Unie

In dit deel presenteren we de belangrijkste demografische cijfers met betrekking tot eenoudergezinnen. We doen dit in een internationaal (Europees) en historisch vergelijkend perspectief.

Een eerste figuur toont de aandelen eenoudergezinnen ten opzichte van alle gezinnen met inwonende kinderen en de evolutie in deze aandelen over het voorbije decennium, in diverse landen. Het gaat telkens om gezinnen met minstens één inwonend kind jonger dan 25 jaar².

Figuur 1. Aandeel van eenoudergezinnen binnen alle gezinnen met inwonende kinderen, Vlaams Gewest^a en EU28^b, in 2005^c en 2014, in %

^a Vlaams Gewest: huishoudens met minstens een jongste inwonend kind jonger dan 25 jaar.

^b EU28: huishoudens met minstens een jongste inwonend kind jonger dan 25 jaar én financieel afhankelijk.

^c Denemarken: cijfer 2010; Ierland: cijfer 2006; Zweden: cijfer 2009 in plaats van 2005.

Bron: EU28: LFS, 2005, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: SVR-kubus private huishoudens, 2005, 2014, SVR.

Voor de EU28 als geheel is het aandeel eenoudergezinnen over het voorbije decennium met 3 procentpunten gestegen. Ook in de meeste landen deed zich een stijging voor. Finland, Estland en het Verenigd Koninkrijk vormen een uitzondering met een stabilisatie tot zeer lichte daling van niet meer dan een procentpunt.

Veruit het grootste aandeel eenoudergezinnen (met minstens één kind jonger dan 25 jaar) binnen alle gezinnen met kinderen laat zich optekenen in Denemarken. Eenoudergezinnen maken daar een kwart uit van alle gezinnen met kinderen. Zweden volgt als tweede Scandinavisch land. Ook het Verenigd Koninkrijk kent met 22,9% een erg hoog aandeel. In Kroatië, Griekenland en Roemenië maken eenoudergezinnen slechts 6 tot 7% uit van alle gezinnen met kinderen, dit zijn de laagste aandelen in EU-perspectief.

In sommige landen stijgen de aandelen op nauwelijks een decennium tijd vrij aanzienlijk. Landen als Spanje en Portugal kennen een stijging in het aandeel eenoudergezinnen van respectievelijk 4,6% tot

² Voor het Vlaamse Gewest gaat het om kinderen jonger dan 25 jaar ongeacht of ze financieel afhankelijk zijn van hun ouders of niet. Eurostat voegt daar ook nog het criterium financieel afhankelijk aan toe: de definitie van kinderen bij Eurostat verengt dus "kinderen" tot de inwonende kinderen jonger dan 25 jaar die daarenboven ook nog financieel afhankelijk zijn.

10,3% en van 6,9% tot 11,8% van alle gezinnen met kinderen. Ook Frankrijk kent een behoorlijk grote toename: van 14,9% naar 19,3%. Een uitschieter is Litouwen met een toename van 11,3% naar 21,1% op 10 jaar tijd.

Het Vlaamse Gewest hoort, onmiddellijk gevolgd door Frankrijk, bij de koplopers inzake aandeel eenoudergezinnen in 2014. Ook in 2005 was het Vlaamse aandeel al vrij hoog; er wordt dan ook een relatief beperkte toename in aandeel genoteerd: van 16,3% naar 18,2% van alle gezinnen met minstens één inwonend kind onder 25 jaar. Ter vergelijking: in 1990 ging het nog maar om 9,3%.³

2 \ Eenoudergezinnen op de arbeidsmarkt: werkzaamheid van eenoudergezinnen versus tweeoudergezinnen in Vlaanderen en de Europese Unie

In dit deel vergelijken we de werkzaamheid van diverse groepen onderling, voor en na de transitie naar het ouderschap, en voor en na de transitie naar het alleenstaand ouderschap. We beschrijven achtereenvolgens de verschillen in werkzaamheid naar ouderschap (ouders versus niet-ouders, moeders versus niet-moeders), naar partnerstatus (samenwonende ouders versus alleenstaande ouders, samenwonende moeders versus alleenstaande moeders) en naar gender (vrouwen versus mannen, moeders versus vaders, alleenstaande moeders versus alleenstaande vaders). We positioneren Vlaanderen daarbij telkens binnen de Europese Unie. Naar analogie met Ruggeri & Bird (2014, p. 15) tonen we in welke mate diverse subgroepen van elkaar verschillen inzake hun aanwezigheid op de arbeidsmarkt. Op die manier wordt de mogelijke rem die achtereenvolgens uitgaat van de transities naar ouderschap, moederschap, alleenstaand ouderschap en alleenstaand moederschap gevisualiseerd. Dit doen we telkens voor de leeftijdsgroep van 25 tot 54 jaar. De focus ligt zo op de groep jonge ouders of potentiële ouders. We pogen met andere woorden de verschillende demarcatielijnen naar ouderschap en naar partnerschap in de werkzaamheid bloot te leggen.

2.1 \ Werkzaamheid naar ouderschapsstatus

We zien in de verschillende Europese landen een vrij uniform beeld inzake de werkzaamheid van de globale groep 25-54-jarigen: ruim 7 à 8 op de 10 mensen in deze leeftijdsgroep is aan de slag. De werkzaamheid in deze leeftijdscategorie schommelt in de meeste landen tussen 73% en 85%. Alleen Italië, Spanje en Griekenland laten werkzaamheidsgraden optekenen van minder dan 70%. De Griekse werkzaamheidsgraad is met 62% de hekkensluiter.

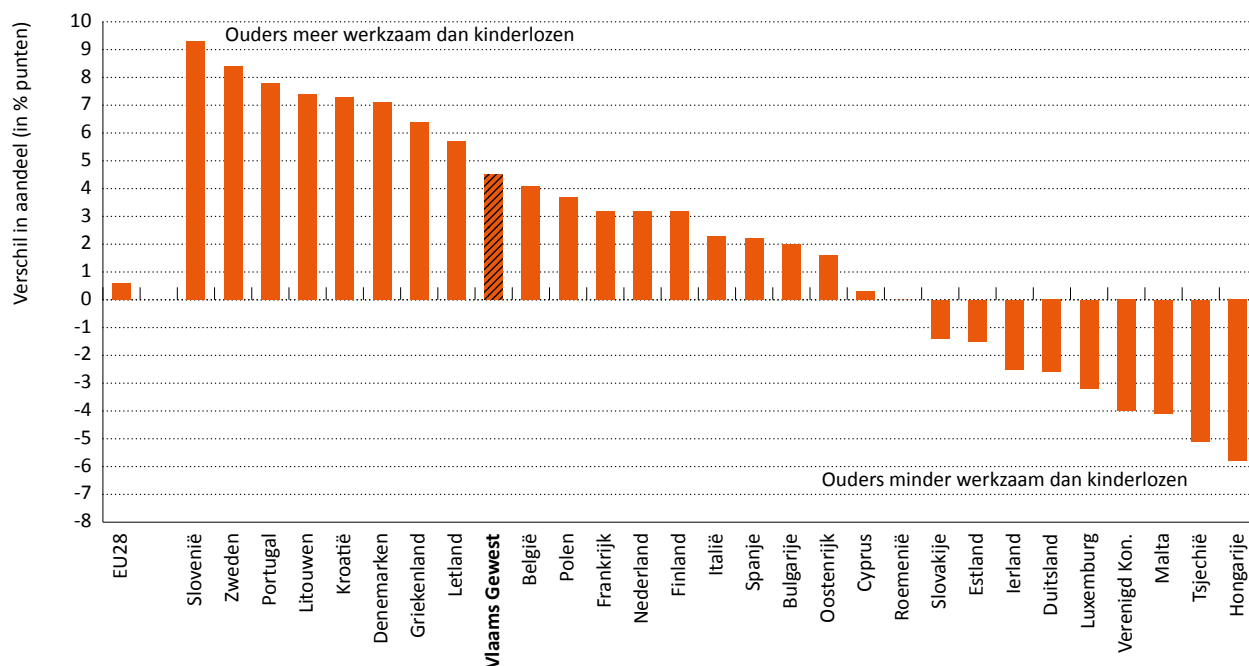
In het Vlaamse Gewest bedraagt de werkzaamheidsgraad 84,7% onder de 25-54-jarigen en komt daarmee op de tweede plaats, na Zweden.

In de meerderheid van de EU-lidstaten zijn ouders iets meer werkzaam dan gemiddeld. Dit geldt ook voor het Vlaamse Gewest en België. De verschillen in aandelen zijn echter nergens groter dan 4 procentpunten.

De verschillen in werkzaamheid vergroten, tot bijna 10 procentpunten, wanneer de werkzaamheid van de groep personen met kinderen tegenover de algemene werkzaamheidsgraad van personen zonder kinderen wordt afgezet (figuur 2). De verticale as toont de verschillen in aandelen werkzamen onder ouders versus het aandeel werkzamen in de populatie kinderlozen. Links staan de landen waar ouders meer werkzaam zijn dan mensen zonder kinderen, rechts de groep van landen waar ouders minder werkzaam zijn.

3 Wanneer alle inwonende kinderen, dus ook kinderen ouder dan 25 jaar worden beschouwd, kan 21,2% van alle gezinnen met inwonende kinderen een eenoudergezin genoemd worden in 2014. Daarbij gaat het ook om ouderen die met hun volwassen kinderen inwonen. In het Vlaamse Gewest maakten deze "oudere eenoudergezinnen" (waarvan de leeftijd van het oudste kind boven 26 jaar lag) in 1990 nog 31,2% of bijna één derde uit van alle eenoudergezinnen; in 2014 was het aandeel van deze oudere eenoudergezinnen binnen de groep eenoudergezinnen gedaald tot een kwart.

Figuur 2. Verschil in werkzaamheidsgraad van personen met kinderen versus personen zonder kinderen, 25-54-jarigen, mannen en vrouwen, Vlaams Gewest en EU28, 2014, verschil in procentpunten

Bron: EU28: LFS, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: EAK, 2014, ADS.

De verschillen doen vanzelfsprekend geen enkele uitspraak over causaliteit. Even plausibel is dat de economische noodzaak tot arbeidsdeelname voor ouders groter is in die landen die zich in het linkersegment van de figuur bevinden. Maar omgekeerd kan ook worden gesteld dat arbeidsdeelname voor ouders in die landen meer gefaciliteerd wordt dan in landen van het rechtersegment. Ondersteunende voorzieningen zoals beschikbare en betaalbare kinderopvang spelen daarin een (grote) rol.

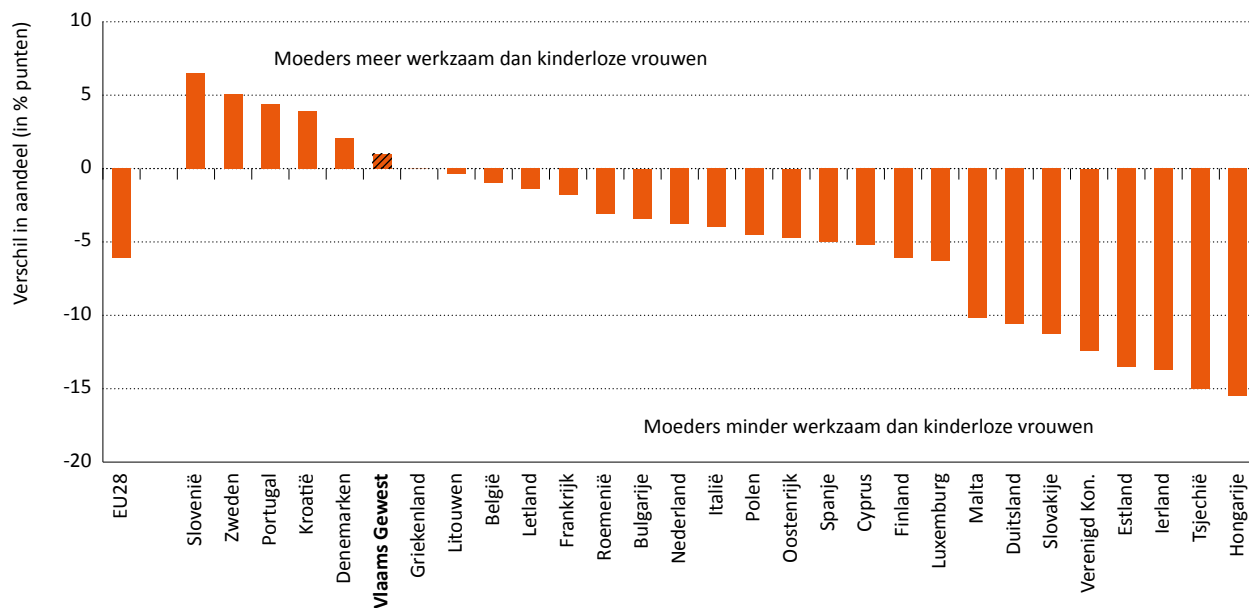
We besluiten dat ouderschap geen rem zet op deelname aan de arbeidsmarkt.

2.2 Werkzaamheid naar ouderschap en geslacht

Het voorgaande beeld verandert aanzienlijk wanneer we de gendercomponent toevoegen. Dat werkzaamheid nog erg bepaald wordt door gender, blijkt uit het gegeven (niet in figuur) dat in alle landen de werkzaamheid van moeders onder de gemiddelde werkzaamheidsgraad (voor mannen en vrouwen samen) ligt; deze van vaders ligt in alle landen boven dat gemiddelde. Het Vlaamse Gewest situeert zich in het meer gunstige peloton van landen (samen met Litouwen, Slovenië, Zweden, Portugal, Denemarken, Letland en Bulgarije) waar de werkzaamheid van moeders niet erg veel lager is in vergelijking met de algemene werkzaamheid en varieert van 0 procentpunt (Litouwen) tot 4 procentpunten (Vlaams Gewest). België, Oostenrijk, Nederland, Finland, Frankrijk, Polen, Spanje,... situeren zich in de middenmoot van landen waar vrouwen 5 procentpunten tot 10 procentpunten minder werkzaam zijn dan gemiddeld. In landen als Ierland, het Verenigd Koninkrijk, Slovakije, Italië, Hongarije, Tsjechië en Malta is de werkzaamheid van moeders veel minder gunstig: moeders zijn in deze landen circa 11 procentpunten tot zelfs 20 procentpunten minder werkzaam dan gemiddeld.

Wanneer de werkzaamheid van moeders wordt vergeleken met de werkzaamheid van vrouwen zonder kinderen (figuur 3), krimpt het groepje van landen waar moeders actiever zijn dan vrouwen zonder kinderen ten opzichte van figuur 2, waar alle ouders, ongeacht hun gender, werden vergeleken met kinderlozen.

Figuur 3. Verschil in werkzaamheidsgraad van vrouwen met kinderen versus vrouwen zonder kinderen, 25-54-jarigen, 2014, Vlaams Gewest en EU28, verschil in procentpunten

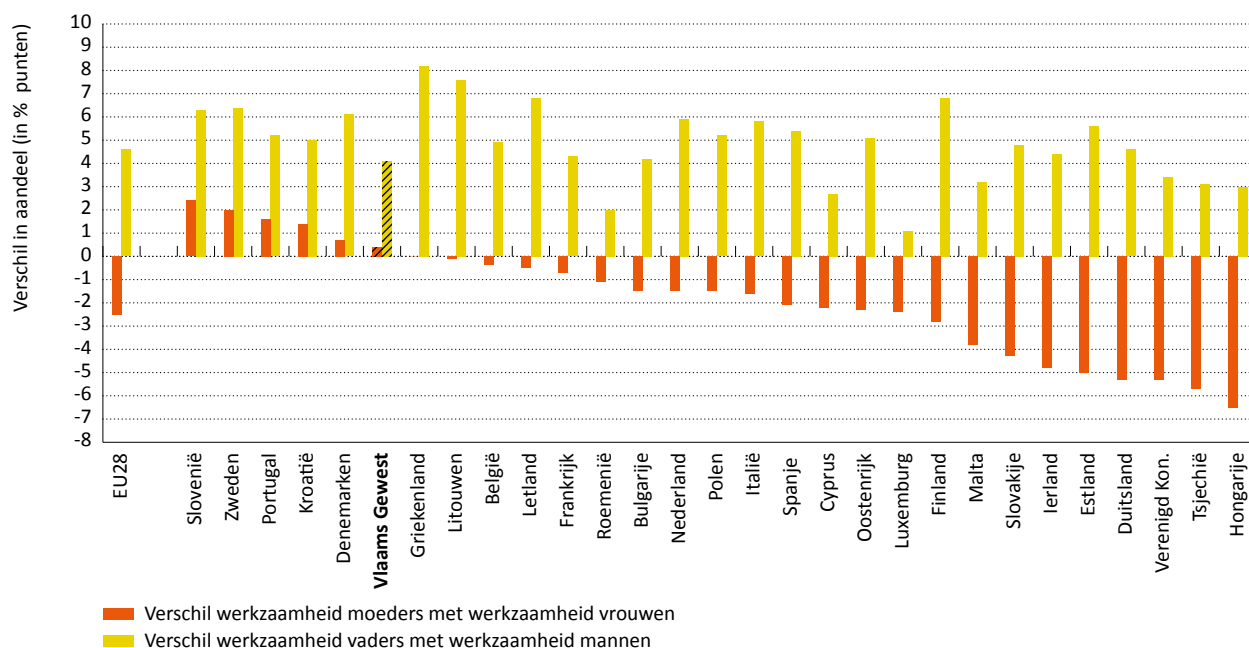

Bron: EU28: LFS, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: EAK, 2014, ADS.

In veruit de meeste landen ligt de werkzaamheid van moeders lager dan de werkzaamheid van vrouwen zonder kinderen. Deels spelen hier leeftijds- en cohorthe-effecten (waarbij een 54-jarige vrouw gemiddeld lagere arbeidskansen kan hebben dan een 25-jarige vrouw met hetzelfde opleidingsniveau), maar het algemene beeld is er één ten nadele van moeders. Aan de uiterste kant van het spectrum situeren zich twee voormalige Oostblok-landen: Tsjechië en Hongarije. Daar loopt het verschil in werkzaamheid ten nadele van moeders op tot zelfs 15 procentpunten.

Het Vlaamse Gewest hoort samen met Zweden, Denemarken, Slovenië, Portugal en Kroatië tot het kleine groepje van landen waar het omgekeerde geldt; waar moeders met andere woorden meer arbeidsactief zijn dan vrouwen zonder kinderen, al blijven de verschillen overal beperkt, tot maximum 6 procentpunten.

Figuur 4. Verschil in werkzaamheidsgraad van moeders versus vrouwen en vaders versus mannen, 25-54-jarigen, Vlaams Gewest en EU28, 2014, verschil in procentpunten

Bron: EU28: LFS, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: EAK, 2014, ADS.

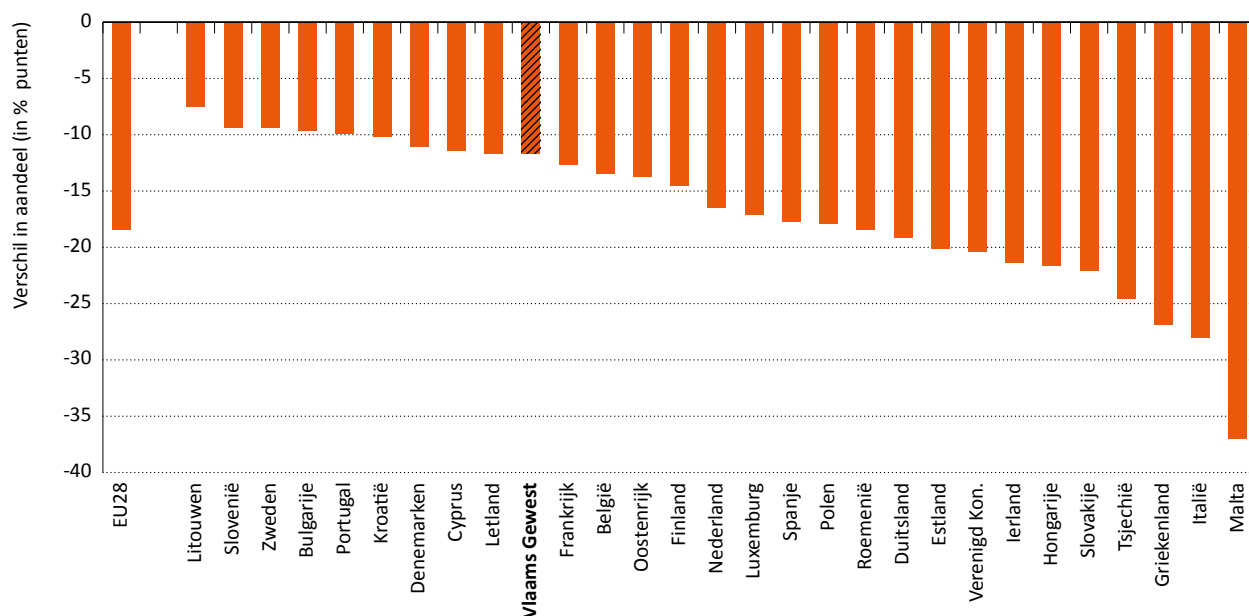
In het merendeel van de landen zijn moeders ook minder werkzaam dan vrouwen in het algemeen (figuur 4). In alle lidstaten daarentegen zijn vaders meer werkzaam dan mannen in het algemeen. Opnieuw zien we hier hetzelfde kleine groepje van landen waar moeders iets meer werkzaam zijn dan vrouwen in het algemeen: met name Slovenië, Zweden, Portugal, Denemarken en Kroatië. Ook het Vlaamse Gewest hoort tot dit groepje, maar de verschillen met de globale vrouwelijke werkzaamheidsgraad zijn heel erg klein.

Aan de andere kant van het spectrum zitten ook hier dezelfde landen: in Tsjechië en Hongarije ligt de werkzaamheid van moeders zo'n 6 à 7 procentpunten lager dan deze van vrouwen in het algemeen.

Waar ouderschap geen rem zet op de werkzaamheid, doet moederschap dit wel.

Figuur 5 maakt de verschillen in werkzaamheid tussen moeders en vaders erg duidelijk. In alle landen zijn moeders minder werkzaam dan vaders in de leeftijdsgroep 25-54-jarigen. Het Vlaamse Gewest scoort evenwel beter dan het EU-gemiddelde. De genderkloof op de Vlaamse arbeidsmarkt tussen moeders en vaders bedraagt er 12 procentpunten, waar dit ruim 18 procentpunten is op niveau van de EU28. In Europees perspectief is de arbeidssituatie van moeders in het Vlaamse Gewest dus vrij gunstig. Het Vlaamse Gewest laat de buurlanden Nederland, Frankrijk en Luxemburg maar ook Finland achter zich in de rangschikking.

Figuur 5. Verschil in werkzaamheidsgraad van moeders versus vaders, 25-54-jarigen, Vlaams Gewest en EU28, 2014, verschil in procentpunten

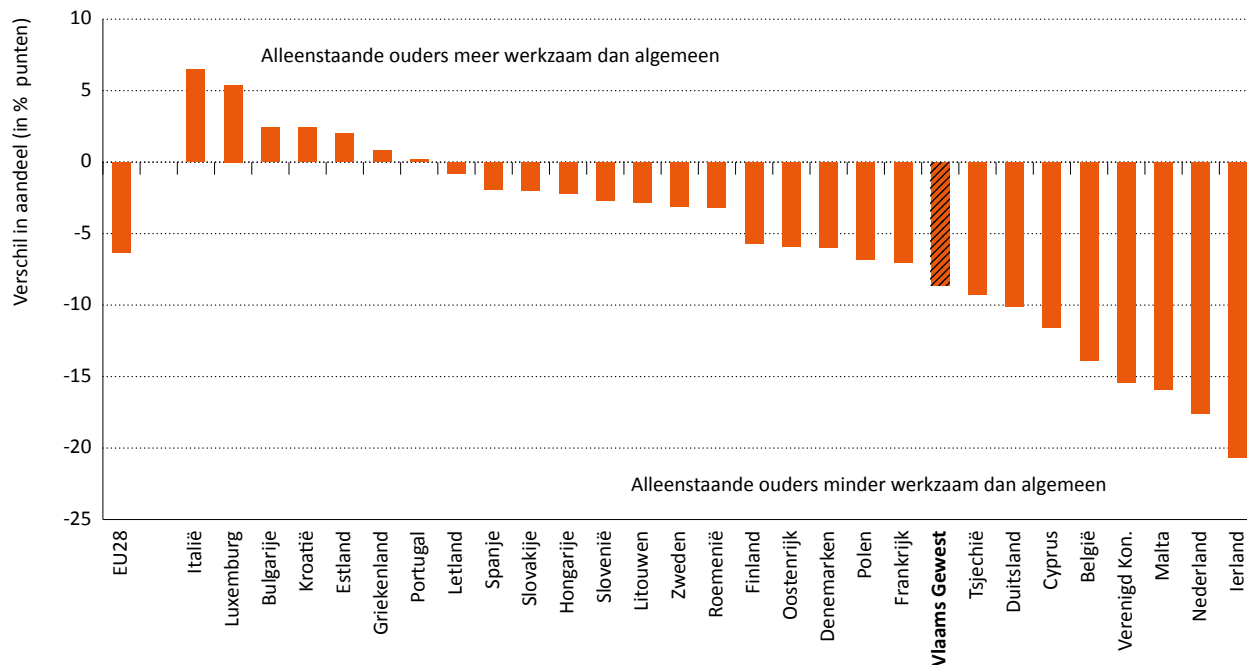
Bron: EU28: LFS, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: EAK, 2014, ADS.

In landen zoals Griekenland, Italië en Tsjechië loopt de genderkloof in werkzaamheid tussen moeders en vaders op tot 25 à 28 procentpunten. Malta is een uitschieter met een kloof van 37 procentpunten. Litouwen, Slovenië en Zweden zijn het minst genderongelijk inzake werkzaamheid.

2.3 Werkzaamheid naar partnerstatus en geslacht

Het beeld wijzigt drastisch wanneer we ouders uitsplitsen naar partnerstatus: alleenstaand of samenwonend met een partner.

Figuur 6. Werkzaamheidsgraad van alleenstaande ouders versus algemene werkzaamheidsgraad, 25-54-jarigen, Vlaams Gewest en EU28, 2014, verschil in procentpunten

Bron: EU28: LFS, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: EAK, 2014, ADS.

In het merendeel van de EU-lidstaten zijn alleenstaande ouders minder werkzaam dan het gemiddelde in dezelfde leeftijdsgroep. Ook het Vlaamse Gewest behoort tot deze landen, maar het verschil beperkt er zich tot 9 procentpunten. Het Vlaamse Gewest laat daarmee onder meer Duitsland, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Ierland achter zich. Nederlandse, Belgische en Britse alleenstaande ouders zijn nog minder werkzaam dan gemiddeld, met aandelen werkzamen die 14 tot 18 procentpunten lager liggen dan gemiddeld. Alleenstaand ouderschap lijkt met andere woorden een veel grotere rem op de werkzaamheid te zetten dan het ouderschap in het algemeen (figuur 2). Ierland situeert zich aan de staart van het peloton: hier zijn alleenstaande ouders veruit het minst werkzaam, beschouwd in Europees vergelijkend perspectief. Hun werkzaamheid ligt er meer dan 20 procentpunten lager dan het gemiddelde.

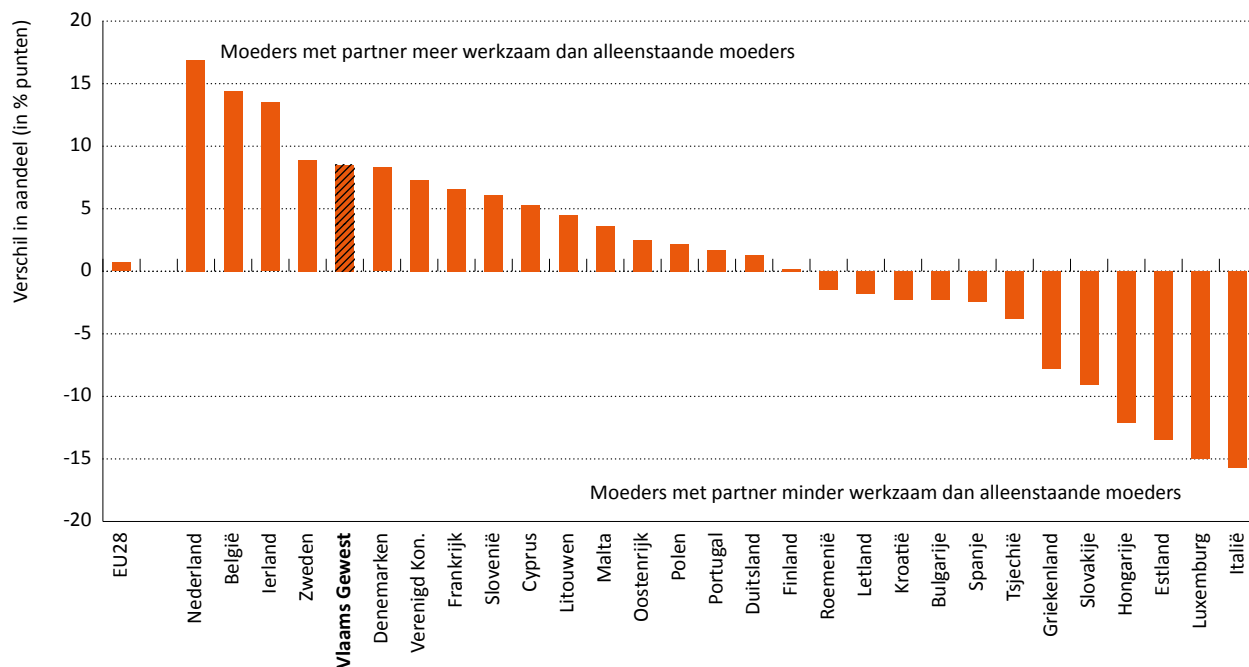
In weinig landen zijn alleenstaande ouders meer werkzaam. Opmerkelijk is Italië als koploper van de (weinige) landen waar alleenstaande ouders meer werkzaam zijn. Mogelijk is de economische noodzaak tot arbeidsparticipatie voor eenoudergezinnen er erg hoog als gevolg van onder meer een minder ontwikkeld systeem van sociale bescherming. In Italië wordt een specifiek type van gezinsbijslag alleen toegekend aan gezinnen met minstens 3 inwonende kinderen en met een huishoudinkomen onder een bepaalde grens (OECD, 2015). Gezien het leeuwendeel van de Italiaanse alleenstaande ouders slechts 1 kind heeft (zoals verderop blijkt uit figuur 11), kunnen de meeste eenoudergezinnen evenwel geen aanspraak maken op deze toelage. Anderzijds kan precies het hoge aandeel alleenstaande ouders met slechts één kind het buitenshuis werken van Italiaanse alleenstaande ouders ook makkelijker maken (ten aanzien van het hebben van bijvoorbeeld 3 kinderen).

In wat volgt voegen we de gendercomponent opnieuw toe.

Het beeld wijzigt weinig ten opzichte van het beeld in figuur 6 wanneer de werkzaamheid van alleenstaande moeders wordt afgezet tegen de algemene werkzaamheidsgraad (niet in figuur): dit is te wijten aan het feit dat de ruime meerderheid (ruim 8 op de 10) van alleenstaande ouders vrouwelijk is. Figuur 7 zet het beeld voor alleenstaande moeders op scherp door het af te zetten tegenover moeders die samenwonen met een partner.

Figuur 7. Verschil in werkzaamheidsgraad van alleenstaande moeders versus samenwonende moeders, 25-54-jarigen, Vlaams Gewest en EU28, 2014, verschil in procentpunten

Bron: EU28: LFS, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: EAK, 2014, ADS.

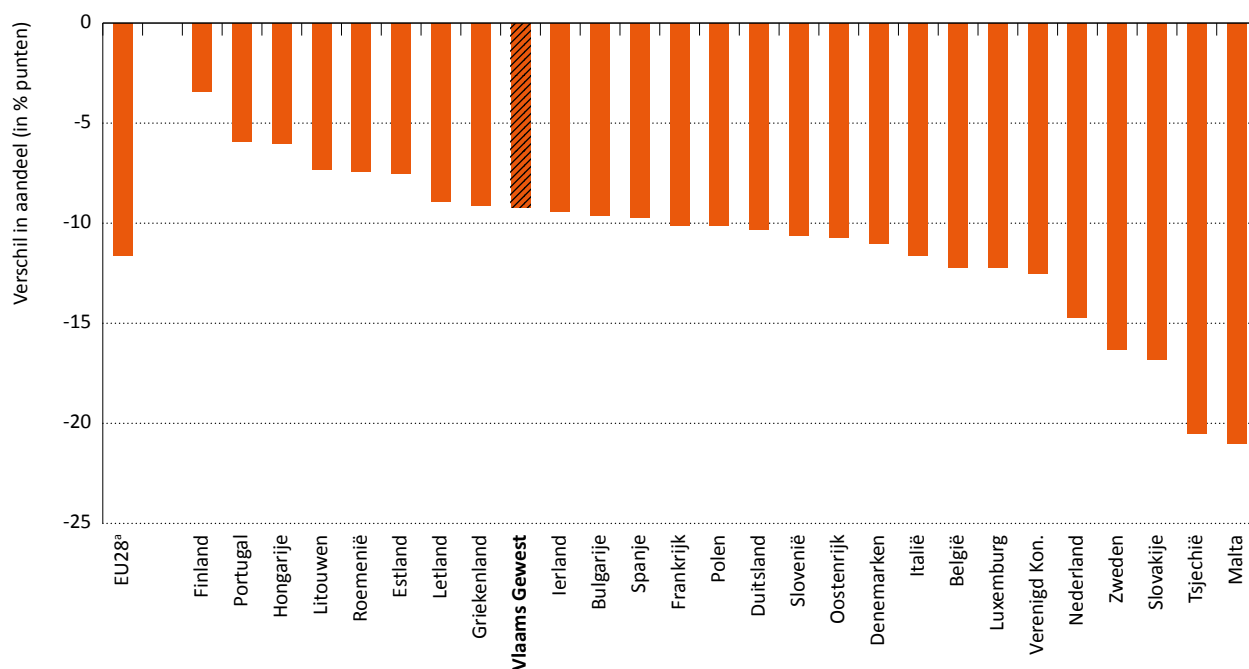
In de linkerzijde staan de landen waar moeders met partner meer werkzaam zijn dan alleenstaande moeders: dit is het geval voor het merendeel van de landen. Ook in het Vlaamse Gewest zijn alleenstaande moeders minder actief op de arbeidsmarkt dan samenwonende moeders. Daarmee situeert Vlaanderen zich samen met Nederland, België, Ierland maar ook met de Scandinavische landen Zweden en Denemarken tot die lidstaten waar de arbeidsmarktparticipatie van alleenstaande moeders uitgesproken minder gunstig is vergeleken met het EU-gemiddelde.

In de landen aan de rechterzijde zijn alleenstaande moeders net actiever, maar deze landen zijn in de minderheid. We zien opnieuw dat in Italië en in enkele andere landen zoals Griekenland, Spanje, Slovakije... alleenstaande moeders meer werkzaam zijn dan moeders die samenwonen met een partner.

De lage werkzaamheid van alleenstaande moeders komt ook uitgesproken in beeld wanneer deze wordt afgezet tegenover de werkzaamheid van alleenstaande vaders (figuur 8). Toch zijn de genderverschillen in eenoudergezinnen kleiner dan in figuur 5, waar alle moeders met alle vaders werden vergeleken.

Malta is ook hier een uitschieter met een genderkloof van 21 procentpunten. Finland is het meest gendergelijke land inzake werkzaamheid van eenoudergezinnen, ondanks de vrij grote genderongelijkheid die Finland toonde in figuur 5, waar de werkzaamheidsgraad van moeders met deze van vaders werd vergeleken.

Figuur 8. Verschil in werkzaamheidsgraad van alleenstaande moeders versus alleenstaande vaders, 25-54-jarigen, Vlaams Gewest en EU28, 2014, verschil in procentpunten

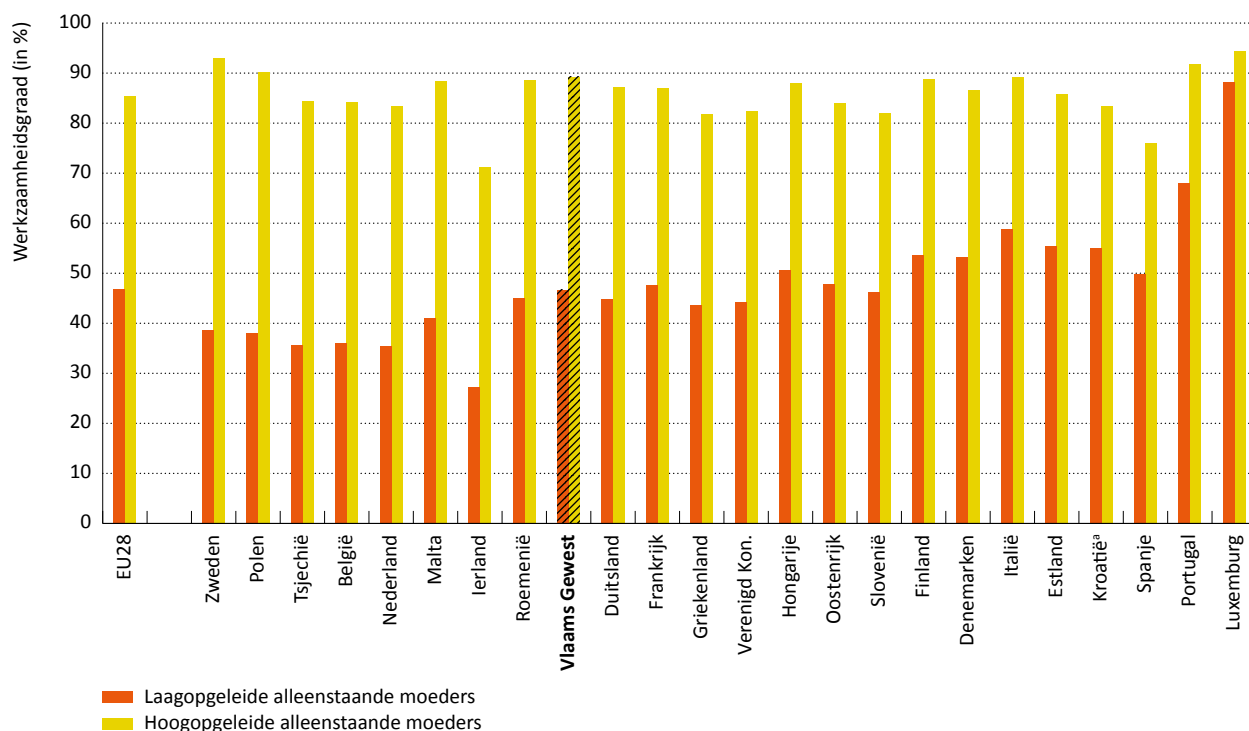

^a Exclusief Kroatië (onbetrouwbare data).

Bron: EU28: LFS, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: EAK, 2014, ADS.

Binnen de groep alleenstaande moeders tekenen zich belangrijke verschillen naar opleidingsniveau af.

Figuur 9. Werkzaamheidsgraad van hoogopgeleide alleenstaande moeders versus laagopgeleide alleenstaande moeders, 25-54-jarigen, Vlaams Gewest en EU28, 2014, in %

^a Kroatië: cijfer 2012.

Bron: EU28: LFS, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: EAK, 2014, ADS.

Figuur 9 toont de verschillen in werkzaamheid tussen hoog- en laagopgeleide alleenstaande moeders. De werkzaamheid onder laagopgeleide alleenstaande moeders ligt in alle landen (veel) lager dan onder hoogopgeleide alleenstaande moeders. De figuur rangschikt de landen naar de grootte van het verschil in werkzaamheid tussen hoog- en laagopgeleide alleenstaande moeders. In Zweden is het verschil in werkzaamheid tussen hoog- en laaggeschoolde alleenstaande moeders het grootst, in Luxemburg het laagst.

Laagopgeleide alleenstaande moeders hebben in de meeste landen van de EU28 ook een lagere werkzaamheid dan laagopgeleide moeders in koppelverband (niet in figuur). Hoogopgeleide alleenstaande moeders daarentegen kennen in de meeste landen een hogere werkzaamheid dan hun hoogopgeleide seksegenoten in koppelverband: deze alleenstaande moeders slagen er dus in om hun opleidingsniveau aan te wenden om een stevige positie te veroveren op de arbeidsmarkt.

Waar het alleenstaand ouderschap geen obstakels schijnt in te houden voor hoogopgeleide moeders, is dit des te meer het geval voor laagopgeleide alleenstaande moeders. Het alleenstaand ouderschap schijnt hun inschakeling op de arbeidsmarkt extra negatief te beïnvloeden of te belemmeren. Anders gesteld: het hebben van een laag opleidingsniveau vormt in de meeste landen een grotere handicap voor alleenstaande moeders dan voor samenwonende moeders.

We besluiten dat er verschillen bestaan in werkzaamheid naargelang het type van ouderschap. Alleenstaand ouderschap zet een grotere rem op arbeidsdeelname dan ouderschap tout court. Binnen het ouderschap zijn er dus grote verschillen naar partnerstatus en naar gender. Binnen het alleenstaand ouderschap worden de genderverschillen nog verder negatief versterkt: alleenstaand moederschap remt de werkzaamheid nog verder. Het opleidingsniveau vormt slechts een deel van de verklaring van de lage werkzaamheidsgraad onder alleenstaande moeders in vergelijking met samenwonende moeders. Er zijn daarnaast factoren aan het werk die laaggeschoolde alleenstaande moeders extra hinderen op de arbeidsmarkt of waardoor zij de bewuste keuze maken om niet aan de arbeidsmarkt deel te nemen. We gaan daar in het volgende deel dieper op in en leggen daar tevens de focus op Vlaanderen.

3 \ Focus op Vlaanderen

In dit deel zoomen we in op eenoudergezinnen in het Vlaamse Gewest en trachten we de Vlaamse cijfers te duiden. Zowel aan de hand van een analyse van secundair bronnenmateriaal alsook middels recente onderzoeksbevindingen zoeken we naar verklaringen voor de lage werkzaamheid bij deze specifieke groep van ouders. Zijn er kenmerken in hun levens- en gezinscontext die hun lage werkzaamheid helpen verklaren? Zijn er kenmerken in de arbeidscontext van alleenstaande moeders in Vlaanderen die bijdragen tot een verklaring? De verschillen in context tussen de diverse Europese landen die mogelijk een hogere of lagere werkzaamheidsgraad verklaren, vallen evenwel buiten de scope van deze bijdrage.

3.1 \ Eenoudergezinnen op de Vlaamse arbeidsmarkt

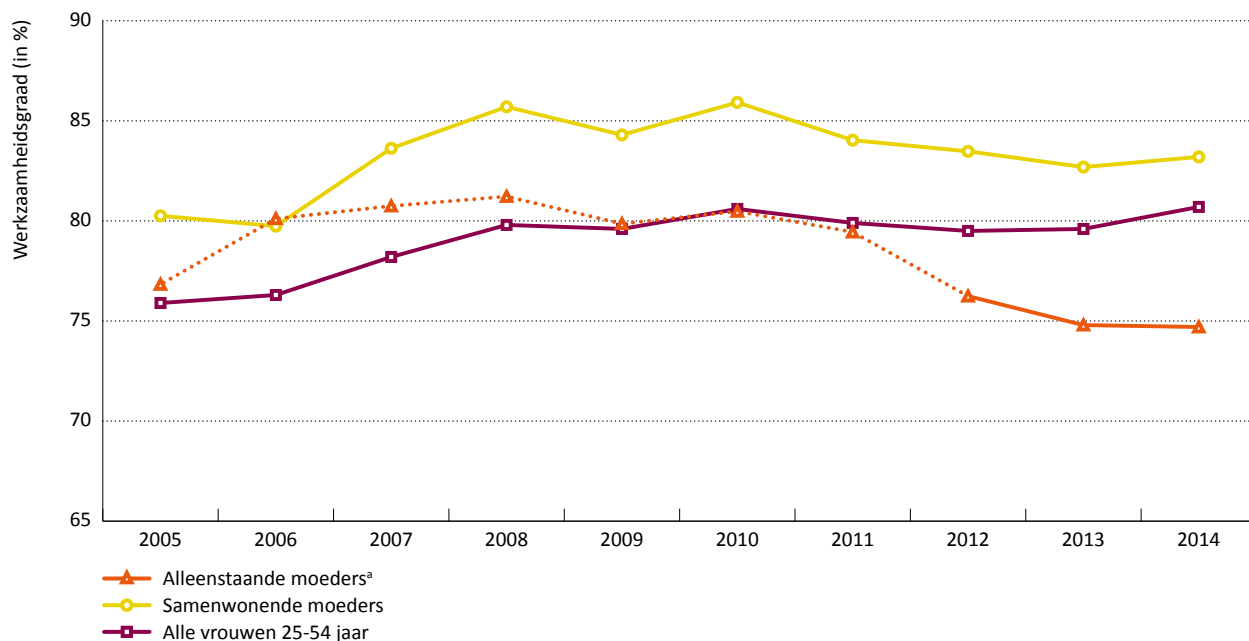
Slechts 3,5% van de werkende bevolking tussen 25 en 54 jaar is een alleenstaande ouder (cijfer op basis van EAK, ADS, 2014). Zij maken nochtans 11% uit van alle huishoudens met een referentiepersoon in de leeftijdsklasse 25-54 jaar (cijfer 2014, SVR-kubus Private Huishoudens). Het merendeel (9,1%) daarvan zijn alleenstaande moeders.⁴ De focus komt in dit deel dan ook te liggen op alleenstaande moeders. Ook hier brengen we de leeftijdsgroep van 25 tot 54 jaar in beeld. De bevindingen kunnen op die manier geplaatst worden tegenover de internationale schets anno 2014 in de voorgaande delen. Alleenstaande moeders zijn doorgaans jonger dan alleenstaande vaders. Zij zitten – sterker dan alleenstaande vaders – geconcentreerd in de ‘middenleeftijden’ van 25 tot 54 jaar: ruim 8 op de 10 alleenstaande moeders op beroepsactieve leeftijd (15-65 jaar) zit in deze middengroep⁵. In absolute aantallen gaat het in 2014 om

4 Meer dan 8 op de 10 eenoudergezinnen heeft een vrouwelijk gezinshoofd. In Vlaanderen heeft 81,8% van de Vlaamse eenoudergezinnen met minstens één inwonend kind jonger dan 25 jaar een vrouwelijk gezinshoofd (SVR-kubus Private huishoudens, cijfer 2014). Reeds in 1990 bedroeg de verhouding moeders/vaders 8 op 10.

5 Cijfer voor 2014 op basis van SVR-kubus Private Huishoudens.

ruim 125.000 alleenstaande moeders in de leeftijdsgroep 25 tot 54 jaar, tegenover zo'n 25.000 alleenstaande vaders. Alleenstaande moeders van 25 tot 54 jaar oud maken 6,1% uit van de totale vrouwelijke werkende bevolking op die leeftijd en slechts 2,9% van de totale werkende bevolking. Met dit aandeel zijn zij ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt: van alle huishoudens met een referentiepersoon op die leeftijd is 9,1% een alleenstaande moeder. Ter vergelijking: moeders samenwonend met een partner maken 45,8% van de totale vrouwelijke werkende bevolking op die leeftijd uit.

Figuur 10. Evolutie in de werkzaamheidsgraad van moeders naargelang hun gezinsstatus in vergelijking met de werkzaamheidsgraad van alle vrouwen (25-54 jaar), Vlaams Gewest, 2005-2014, in %

^a Omwille van een wijziging in de verzameling van de gegevens in verband met de verwantschap, zijn de gegevens vanaf 2012 voor alleenstaande moeders niet helemaal vergelijkbaar met gegevens van voorafgaande jaren. Sedert 2012 wordt een meer accurate definitie van alleenstaand ouderschap gehanteerd (aangegeven door de volle lijn vanaf 2012).

Bron: EAK, 2005-2014, ADS.

Vooraleer in te gaan op mogelijke verklaringen voor de verschillen in werkzaamheid naargelang de gezinsstatus geven we een beeld van de evolutie inzake werkzaamheid van alleenstaande moeders in het Vlaamse Gewest tijdens het voorbije decennium (2005-2014). Figuur 10 toont de evolutie in werkzaamheid van 25-54-jarige alleenstaande moeders versus moeders die met een partner samenwonen. We vergelijken ook met de totale werkzaamheidsgraad en de werkzaamheid van vrouwen in het algemeen.

In het Pact 2020 wordt gestreefd naar een globale werkzaamheidsgraad van 76% voor de ruimere leeftijdsgroep 20-64-jarigen tegen 2020. Om deze globale doelstelling te realiseren, moet de werkzaamheid van alle bevolkingsgroepen omhoog (Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2015b, 118). De Vlaamse Regering heeft in haar Vlaams Hervormingsprogramma (VPH) bovendien een aantal (bijkomende) doelstellingen goedgekeurd die Vlaanderen wil bereiken in 2020. Vooral voor vrouwen mikt men op een verdere stijging: voor hen is een aparte en bijkomende doelstelling gesteld van 75% tegen 2020.

Onder de 20-64-jarige alleenstaande moeders bedroeg de werkzaamheid evenwel slechts 62% in 2013 (cijfer niet in figuur), ver onder de globale 76%-doelstelling (voor 20-64-jarigen) van het Pact 2020 en onder de 75%-doelstelling voor vrouwen (20-64 jaar) tegen 2020 in het Vlaams Hervormingsprogramma (VHP).

Vooral na leeftijd 50 daalt de werkzaamheidsgraad onder alleenstaande moeders veel drastischer dan onder samenwonende moeders. Maar ook bij de 25-54-jarigen, de leeftijdsgroep die doorgaans geken-

merkt worden door een intense beroepsactiviteit, ligt de werkzaamheid van alleenstaande moeders met 74,7% in 2014 bijna 9 procentpunten onder deze van samenwonende moeders (83,2%) op die leeftijden.⁶

In de recentste 3 jaren (periode 2012-2014) tekent zich bovendien een lichte daling (-1,6 procentpunten) af in de werkzaamheid bij 25-54-jarige alleenstaande moeders, waar deze in die jaren lichtjes verbeterde bij vrouwen in het algemeen en bij moeders met een partner. De dalende trend bij de groep alleenstaande moeders zette zich reeds in sedert 2010. Aangezien het een zeer grote steekproef betreft, is zelfs deze kleine daling toch aanzienlijk.

De afstand tot de arbeidsmarkt voor alleenstaande moeders blijft groot, en de kloof met andere moeders en vrouwen in het algemeen lijkt nog toe te nemen, althans op basis van de recente cijfers. Alleenstaande moeders als groep lijken dus ver onder het globale streefdoel van een werkzaamheid van 76% tegen 2020 te zullen blijven, althans bij ongewijzigd beleid.

Als gevolg van hun zwakkere arbeidspositie zijn alleenstaande moeders meer afhankelijk van een alimentatie of een vervangingsinkomen uit de sociale zekerheid. Uit de EAK leiden we af dat de werkloosheidsgraad bij alleenstaande moeders in het Vlaamse Gewest anno 2014 6,9% bedraagt (op Belgisch niveau is dit zelfs 12,4%), tegenover slechts 2,6% onder moeders in een koppelhuishouden. Vooral laaggeschoolde alleenstaande moeders lopen een groot risico op werkloosheid (met een werkloosheidsgraad van 9,9%).

3.2 \ Duiding van de cijfers: oorzaken en gevolgen

De verschillen in arbeidsdeelname naar gezinsstatus lijken te duiden op hindernissen die alleenstaande moeders weerhouden van volwaardige participatie op de arbeidsmarkt.

De relatief hogere uitval van alleenstaande moeders uit de arbeidsmarkt is te wijten aan diverse factoren. We bespreken hier aan de hand van recent bronnenmateriaal en onderzoeksliteratuur enkele factoren die de lage werkzaamheid van alleenstaande moeders kunnen verklaren. Alleenstaande vaders komen in dit deel niet ter sprake. Zowel belemmerende factoren in de gezinscontext als in de arbeidscontext komen aan bod. Verder worden de aangehaalde factoren gekaderd binnen het bredere onderzoek naar de sociaal-economische gevolgen van een (echt)scheiding.

3.2.1 \ Lagere scholingsgraad

Internationaal onderzoek toont aan dat het opleidingsniveau een zeer belangrijke voorspeller is voor de arbeidsmarktparticipatie van alleenstaande moeders (bijvoorbeeld Zhan & Pandey, 2004). Ook Geurts (2006) toonde dit aan voor Vlaanderen.

Een eerste verklaring voor hun lagere werkzaamheid ligt dan ook in het lagere opleidingsniveau onder alleenstaande moeders vergeleken met samenwonende moeders (tabel 1).

Tabel 1. Onderwijsniveau van moeders naar gezinsstatus, vergeleken met alle vrouwen, Vlaams Gewest, 2014, 25-54-jarigen, in %

GEZINSSTATUS	Laag	Midden	Hoog
Alleenstaande moeders	19,0	42,0	39,0
Samenwonende moeders	10,8	35,6	53,6
Vrouwen	16,8	37,4	45,8

Bron: EAK, 2014, ADS.

6 De grootte-orde van het verschil in werkzaamheid (circa 10 procentpunten) wordt ook bevestigd in survey-onderzoek.

Alleenstaande moeders hebben een lager opleidingsniveau dan samenwonende moeders: geen 4 op de 10 onder hen behaalde een diploma hoger onderwijs, tegenover ruim de helft onder de moeders in koppelverband.

Hoger bleek reeds dat een lage scholingsgraad voor alleenstaande moeders negatiever doorwerkt op de arbeidsmarkt dan voor samenwonende moeders. Uit de EAK blijkt dat in 2014 46,7% van de werkende alleenstaande moeders een hogere opleiding heeft genoten. Nog eens 51,4% werkte een middelbare opleiding af. Laagopgeleide alleenstaande moeders maken daarmee slechts 11,9% uit van alle werkende alleenstaande moeders. Laagopgeleide alleenstaande moeders zijn met andere woorden sterk ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt. Hogeropgeleide alleenstaande moeders daarentegen zijn oververtegenwoordigd in de arbeidspopulatie.

Uit een analyse op basis van de survey *Scheiding in Vlaanderen* (SIV) van 2009 bleek een analoog cijfer: 45% van de werkende alleenstaande ouders heeft een hogere opleiding genoten (niet-universitair of universitair hoger onderwijs) (Gilleir, 2013).

Een lagere scholing vormt een extra rem voor alleenstaande moeders en verzwakt hun arbeidsmarktpositie meer dan deze van andere moeders. Echtscheiding heeft voor laaggeschoolde vrouwen een negatief versterkend stratificatie-effect: na vruchteloze pogingen moeten zij hun zoektocht naar een betere job vaak staken, waardoor de verschillen met hun hogeropgeleide seksegenoten nog oplopen. We observeren als gevolg daarvan een zeer kwetsbare subgroep alleenstaande ouders die geconfronteerd wordt met meervoudige drempels tot de arbeidsmarkt en een hoog armoederisico. Het gaat namelijk om laaggeschoolde vrouwen met jonge kinderen enerzijds en vrouwen met geen of beperkte werkervaring anderzijds die lange tijd alleenstaand blijven. Een te lage netto-verdiencapaciteit staat arbeidsmarktparticipatie in de weg en ligt aan de basis van de werkloosheidsval. Het risico dat zij voor een bepaalde of langere periode afhankelijk worden van een leefloon of werkloosheidsuitkering is groter voor hen dan voor hun hogeropgeleide lotgenotes. Niet alleen de financiële kosten van arbeidsdeelname zijn voor hen relatief duurder; ook weegt de kleine winst in inkomen niet op tegen het grote verlies aan tijd dat werken meebrengt, ten koste van de zorgtijd voor de kinderen. Deze moeders worden geconfronteerd met financiële drempels én met hoge opportuniteitskosten. Voor vrouwen met een lager verdienvermogen is niet werken uiteindelijk te verkiezen, mede dankzij de financiële vangnetten (Vanderheyden & Mortelmans, 2013). Hun groep blijft dan ook veelal in de werkloosheid hangen.

Een laag opleidingsniveau hangt vaak ook samen met andere factoren die de zoektocht naar werk belemmeren. Uit de Sociale Staat van Vlaanderen 2013 bleek bijvoorbeeld dat laaggeschoolden over geringere digitale vaardigheden beschikken en minder digitale media bezitten, hetgeen de zoektocht naar werk extra bemoeilijkt (Callens e.a., 2013).

3.2.2 \ Minder onderhandelingscapaciteit, moeilijker combinatie gezin-arbeid

Door hun gemiddeld lagere opleidingsniveau staan werkende alleenstaande moeders minder sterk op de werkvloer. Feit is dat laaggeschoolde moeders vaker terechtkomen in jobs met minder autonomie en weinig onderhandelingsmogelijkheden. Daardoor hebben ze vaak een minder sterke onderhandelingspositie om een werkbaar combinatie arbeid-gezin te bedingen. Dit (te) moeilijke conflict arbeid-gezin vormt dan ook een bijkomende verklaring van de lagere tewerkstellingsniveaus van alleenstaande moeders: het combineren blijkt voor een deel onder hen te hoog gegrepen. Uit Vlaams en internationaal onderzoek blijkt dat het niet vinden van een werkbaar evenwicht kan leiden tot uitval. Ook een hogere opleiding biedt geen garantie voor meer flexibiliteit en autonomie, maar verhoogt wel de kans daartoe.

Voor sommige alleenstaande moeders is 'niet werken' een actieve keuze. Volgens sommige onderzoekers spelen traditionele genderrol-voorkeuren een rol bij de keuzes inzake het combineren van arbeid en gezin onder alleenstaande moeders. Gilleir (2013) onderzocht dit recent voor Vlaanderen, Van Wel en Knijn (2001) voor Nederland. Van Wel en Knijn (2001) onderzochten de arbeidsmotivatie van alleenstaande moeders met een uitkering. Zij komen tot de bevinding dat de arbeidsmotivatie van deze groep wel hoog is (bijna twee derde zou op termijn een betaalde baan willen), maar twee factoren bleken erg

belangrijk om de arbeidsmotivatie te voorspellen. In de eerste plaats is er het belang dat vrouwen hechten aan het zorgethos in verhouding tot het arbeidsethos: hoe belangrijker moeders het vinden om zelf voor hun kinderen te zorgen, hoe lager hun bereidheid om een betaalde baan te zoeken. In de tweede plaats vonden deze onderzoekers dat niet-beroepsactieve moeders anticiperen op mogelijke problemen die de combinatie arbeid-gezin met zich zouden meebrengen: hoe meer problemen zij voorzien, hoe lager hun bereidheid om een baan te zoeken (Van Wel & Knijn, 2001).

Maar ook indien een alleenstaande moeder de zorg voor kinderen zou verkiezen boven betaalde arbeid, mag dit niet los gezien worden van de doorgaans mindere mogelijkheden die zij heeft op de arbeidsmarkt (Speak, 2000; Himmelweit e.a., 2004). Bovendien is het zo dat een lange periode van uitval negatief versterkend werkt op de herintredingskansen, zo blijkt uit onderzoek (Van Peer, 2015).

3.2.3 \ Arbeidsregime en arbeidsstatuut

Niet alleen ligt de werkzaamheidsgraad lager; er bestaan ook grote verschillen tussen alleenstaande moeders en samenwonende moeders op het vlak van arbeidsregime en arbeidsstatuut.

Het is enerzijds zo dat het arbeidsregime van beroepsactieve alleenstaande moeders vaker voltijds is dan dat van vergelijkbare moeders die samenwonen met een partner. Uit het Vlaams SIV-onderzoek blijkt dat 3 jaar na de echtscheiding 58% van de vrouwen met kinderen voltijds werkt (Willekens e.a., 2011). Wanneer de groep beperkt wordt tot de moeders die niet herpartnerden, blijkt uit de SIV-enquête dat 63% van de vrouwelijke eenoudergezinnen voltijds werkt, versus 49% bij de samenwonende moeders (Gilleir, 2013).

Anderzijds wijzen cijfers en onderzoeksbevindingen erop dat werkende alleenstaande moeders vaker oververtegenwoordigd zijn in preciaire jobs, dit wil zeggen in niet-volwaardige banen of jobs met een tijdelijk of onzeker karakter en in het dienstencheque-stelsel (Geurts, 2006). Zij hebben minder toegang tot jobs met goede arbeidsvoorwaarden.

Niet alleen het opleidingsniveau, ook de timing van de transitie naar alleenstaand ouderschap, de leeftijd van de moeder op het ogenblik van de scheiding en de leeftijd waarop vrouwen moeder werden, spelen een rol in de meer preciaire arbeidscontext van alleenstaande moeders. Het voortraject van vrouwen heeft namelijk een grote invloed op hun arbeidskansen na een scheiding. Beslissingen uit het verleden hebben gevolgen voor de rest van de loopbaan en leggen een hypotheek op de arbeidstransities die later mogelijk zijn. Voor vrouwen die tijdens het huwelijk nooit of weinig beroepsactief waren, is herintreden niet evident. Alleenstaande moeders met weinig werkervaring zullen het moeilijker hebben een gepaste baan te vinden dan vrouwen die reeds langer werkten tijdens het huwelijk of de relatie. Vrouwen die op jonge leeftijd moeder werden hebben minder tijd gehad om een carrière op te bouwen voor ze alleenstaande moeder werden (Struffolino & Mortelmans, 2016). Voor de laaggeschoolden onder hen kan een periode van laagconjunctuur de mogelijkheden extra beperken na lange periodes van inactiviteit, waardoor deze vrouwen vaak noodgedwongen in tijdelijke, slecht betaalde of preciaire jobs terechtkomen. Ook structurele kenmerken van de arbeidsmarkt werpen obstakels op. Vooral wanneer de terugtrekking uit de arbeidsmarkt of het opnemen van een deeltijdse baan niet via het stelsel van loopbaanonderbreking of tijdskrediet gebeurde, is het opnieuw actief worden op de arbeidsmarkt erg problematisch (Valgaeren, 2008).

Opvallend in de cijfers is dat vooral na de leeftijd van 50 jaar de werkzaamheid fors terugvalt: slechts 62,5% van de 50-64-jarige alleenstaande moeders is nog aan het werk (cijfer op basis van EAK 2013). Dit kan wijzen op een generatie-effect, waarbij oudere alleenstaande moeders vaker hun loopbaan reeds terugschroefden voor de echtscheiding en daardoor een minder gunstige beroepssituatie hebben na de scheiding. Bij toekomstige generaties gescheiden vrouwen zal dit vermoedelijk minder spelen.

Verder is het zo dat betaalde arbeid ook na een echtscheiding scheef verdeeld blijft naar geslacht. Alleenstaande moeders werken vaker deeltijds dan alleenstaande vaders (Gilleir, 2013). Diverse bronnen tonen evenwel aan dat alleenstaande moeders die deeltijds werken dit vaak om 'negatieve' redenen

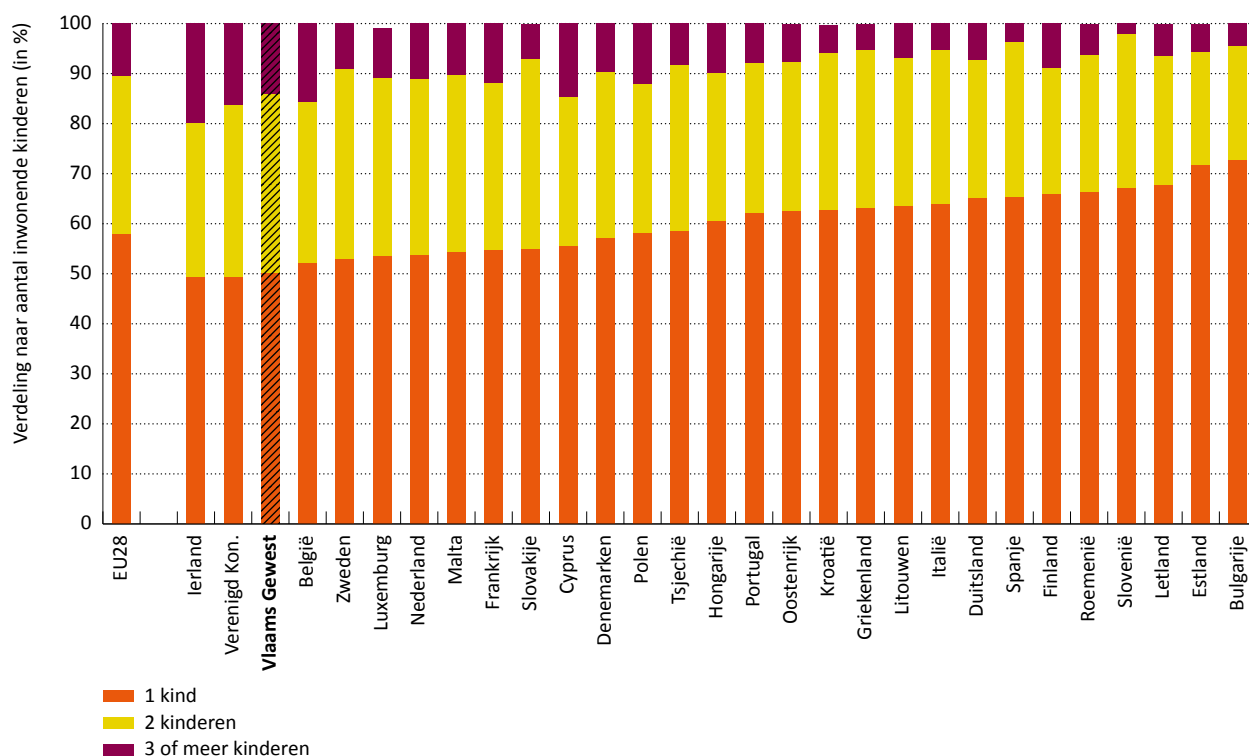
doen. Delmotte e.a. (2008) kwamen bijvoorbeeld tot de vaststelling dat 15,8% van de deeltijds werkende alleenstaande moeders in Vlaanderen als reden hiervoor opgeeft 'het niet vinden van een voltijdse baan'. Kortom, alleenstaande moeders hebben minder toegang tot volwaardige kwalitatieve jobs die bovendien compatibel zijn met hun gezinscontext. De beschikbare deeltijdse jobs zijn vaak onvoldoende betaald.

3.2.4 Aantal, leeftijd en verblijf van de kinderen

Een cruciale factor die zowel de arbeidsparticipatiemogelijkheden als de combinatiemogelijkheden van arbeid en gezin bepalen (en als gevolg daarvan het armoederisico), ligt bij de financiële last die kinderen met zich meebrengen. Hoe meer kinderen, hoe groter de financiële last.

Figuur 11 toont de verdeling van eenoudergezinnen naar inwonend aantal kinderen in 2014. De landen staan gerangschikt naar hoogte van het aandeel gezinnen met één kind.

Figuur 11. Verdeling van eenoudergezinnen naar aantal inwonende kinderen, Vlaams Gewest^a en EU28^b, 2014, in %

^a Vlaams Gewest: huishoudens met minstens een jongste inwonend kind jonger dan 25 jaar.

^b EU28: huishoudens met minstens een jongste inwonend kind jonger dan 25 jaar én financieel afhankelijk.

Bron: EU28: LFS, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: SVR-kubus private huishoudens, 2014, SVR.

Eenoudergezinnen hebben vaker slechts één kind dan tweeoudergezinnen. Voor de EU28 gaat het om bijna 6 op de 10 eenoudergezinnen, tegenover minder dan de helft (46%) van de tweeoudergezinnen (niet in figuur). Eenoudergezinnen met 3 kinderen maken slechts 10% uit van alle eenoudergezinnen in de EU28. Dit komt deels omdat eenoudergezinnen doorgaans jonger zijn dan tweeoudergezinnen of een tijdelijke tussenfase zijn, bijvoorbeeld voorafgaand aan de vorming van een nieuw samengesteld gezin.

Toch lopen in enkele landen, waaronder – naast Ierland – ook België (en daarbinnen ook het Vlaamse Gewest), de aandelen eenoudergezinnen die 3 of meer inwonende kinderen hebben op tot meer dan 1 op de 10 eenoudergezinnen. In vergelijking met andere Europese landen hebben eenoudergezinnen in Vlaanderen vaker 3 kinderen: het aandeel eenoudergezinnen met 3 of meer kinderen is met 14,1% bij de hoogste in de Europese Unie. Dit gegeven verklaart mogelijk mee de relatief slechte arbeidsmarktpositie van Vlaamse eenoudergezinnen in vergelijking met andere landen die we vaststelden in figuur 6. Ook het relatief hoge gemiddeld kindertal van Ierland vormt een mogelijke verklaring voor de slechte positie

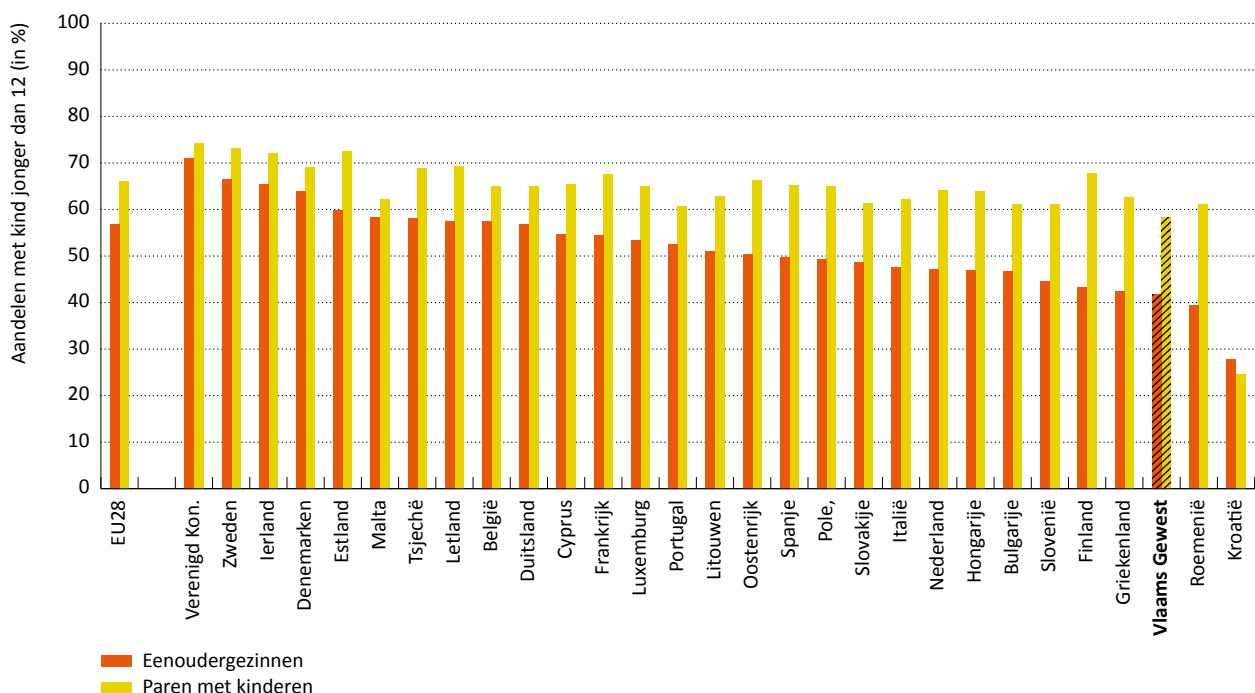

van Ierland inzake werkzaamheid van alleenstaande ouders. Eén op vijf alleenstaande ouders heeft er 3 of meer kinderen (jonger dan 25 jaar), waar het EU-gemiddelde slechts 10% bedraagt.

Een analyse op basis van de Labour Force Survey voor diverse landen leert dat vooral het hebben van erg jonge kinderen (0 tot 7 jaar) tot een lagere arbeidsmarktparticipatie onder alleenstaande moeders leidt (Ruggeri & Bird, 2014). Ook in andere leefvormen is dit zo: jonge moeders en moeders met jonge kinderen zijn het minst beroepsactief. Maar de kosten-baten balans raakt sneller uit evenwicht bij alleenstaande moeders in het geval van jonge kinderen dan bij moeders in andere gezinsvormen (Van Peer, 2015). Het hebben van jonge kinderen speelt in versterkte mate in het nadeel van de arbeidskansen en -deelname van alleenstaande moeders. In verhouding tot het loon valt de kost van kinderopvang van jonge kinderen voor hen relatief zwaarder uit dan voor samenwonende moeders. De werkloosheidsval voor deze moeders is ook bijzonder hoog doordat een relatief hoge uitkering de mogelijke financiële baten van betaalde arbeid teniet doet na aftrek van kosten voor kinderopvang en mobiliteit (Valgaeren, 2010). Dit is bij uitstek het geval wanneer tewerkstelling alleen mogelijk is in jobs met slechte mogelijkheden om arbeid en gezin te combineren en slechte werkcondities.

Nochtans zijn kinderen in Vlaamse eenoudergezinnen gemiddeld ouder dan in andere landen. Figuur 12 toont de aandelen eenoudergezinnen met minstens één jong inwonend kind (jonger dan 12 jaar) binnen de totale groep van eenoudergezinnen. De landen zijn gerangschikt naar hoogte van het aandeel eenoudergezinnen met kinderen jonger dan 12 jaar. De rode balkjes geven dezelfde aandelen voor tweeeoudergezinnen. Het Vlaamse Gewest staat aan de rechterzijde van het spectrum. Vergeleken met andere landen is het aandeel eenoudergezinnen met een jong kind (jonger dan 12 jaar) hier relatief klein: in 4 op de 10 Vlaamse eenoudergezinnen woont een jong kind in; alleen in Kroatië en Roemenië zijn de aandelen nog kleiner. Ook in vergelijking met tweeeoudergezinnen in Vlaanderen ligt het aandeel eenoudergezinnen met een jong kind lager. Wanneer de leeftijdsgrens op 6 jaar gelegd wordt, schuift Vlaanderen iets meer naar links op (niet in figuur), maar nog steeds gaat het om een klein aandeel: nog geen 1 op de 5 eenoudergezinnen heeft een inwonend kind van jonger dan 6 jaar, waar in de hele EU28 ruim een kwart van de eenoudergezinnen een inwonend kind van jonger dan 6 jaar heeft.

Figuur 12. Aandelen eenoudergezinnen en tweeeoudergezinnen met minstens één kind jonger dan 12 jaar oud binnen alle eenoudergezinnen en tweeeoudergezinnen met minstens één inwonend kind jonger dan 25 jaar^a, Vlaams Gewest en EU28, 2014, in %

^a In deze totale groep gaat het opnieuw om alle eenouder- of tweeeoudergezinnen met inwonende kinderen jonger dan 25 én financieel afhankelijk (dit laatste geldt niet voor de cijfers van het Vlaamse Gewest).

Bron: EU28: LFS, 2014, Eurostat; Vlaams Gewest: SVR-kubus private huishoudens, 2014, SVR.

Toch komt dit op het eerste gezicht meer gunstige sociaal-demografisch kenmerk de toegang tot de arbeidsmarkt van alleenstaande ouders in Vlaanderen niet ten goede.

Naast het aantal en de leeftijd van de kinderen speelt de verblijfsregeling van de kinderen een belangrijke rol. Met het oog op een verhoogde arbeidsparticipatie van vrouwen voerde de wetgever in 2006 het "gelijkmatig verdeeld verblijf" in, het zogenaamde "co-ouderschap". Desondanks blijft het hoofdverblijf bij de moeder de meest gekozen verblijfsregeling voor de kinderen na een echtscheiding in Vlaanderen. De potentiële voordelen die deze regeling biedt worden bovendien het minst benut door laaggeschoolde moeders (Sodermans e.a., 2011). Aangezien kinderen vaker bij de moeder wonen, speelt de werkloosheidsval sterker voor alleenstaande moeders dan alleenstaande vaders. Dit gegeven kan de vrij ongunstige arbeidsmarktpositie van alleenstaande moeders in Vlaanderen mee verklaren.

Samengevat: de belemmerende factoren zijn kosten- en tijdsgelateerd, maar hebben ook te maken met een minder sterk economisch kapitaal (lagere scholing, minder toegang tot volwaardige kwalitatieve jobs die compatibel zijn met hun gezinscontext) en een minder gebruik van het gelijkmatig verdeeld verblijf voor de kinderen.

3.2.5 De sociaaleconomische impact van (echt)scheiding

De zwakke arbeidsmarktpositie van alleenstaande moeders heeft ingrijpende sociaaleconomische gevolgen. Onderzoek naar de economische gevolgen van (echt)scheiding toont aan dat een scheiding vaak gepaard gaat met een aanzienlijk inkomensverlies. Dit heeft onder meer te maken met het verlies aan schaalvoordelen. Onderzoek toont ook aan dat een relatiebreuk veelal ernstigere financiële gevolgen heeft voor vrouwen dan voor mannen. Terwijl mannen economisch het minst lijden, wijzen vele studies op dramatische inkomensdalingen voor vrouwen (Defever & Mortelmans, 2011; Jansen, 2008; Willekens e.a., 2011; Verbeke e.a., 2015; Mortelmans & Defever, 2016). Defever & Mortelmans (2011) onderzochten aan de hand van longitudinale administratieve data van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid over 4 steekproefjaren (2004-2007) de bewegingen in arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen na een (echt)scheiding. Enerzijds stellen zij een verhoogde arbeidsparticipatie vast bij vrouwen. Anderzijds blijven goed 6 op de 10 vrouwen die voor de scheiding niet-beroepsactief waren, dit na de scheiding nog steeds (Defever & Mortelmans, 2011). Vrouwen worden dus wel beroepsactiever na een scheiding, maar een subgroep blijft niet-beroepsactief. Struffolino & Mortelmans (2016) komen aan de hand van dezelfde longitudinale dataset tot de conclusie dat 15% van de alleenstaande moeders langdurig uitgesloten blijft van de arbeidsmarkt en hetzij werkloosheidssteun hetzij een leefloon ontvangt. Daarnaast stellen zij vast dat een aanzienlijk aandeel (10%) van de alleenstaande moeders geen enkele vorm van steun ontvangt ondanks hun niet-arbeidsactief zijn.

Bij de groep vrouwen die meer gaat werken na een scheiding, wordt de financiële winst vaak helemaal teniet gedaan door het verlies aan schaalvoordelen die de vroegere relatie bood. Defever & Mortelmans (2011) vinden dat er na een scheiding wel een stijging is in het loon en het totale inkomen op individuele basis: zowel mannen als vrouwen gaan er dus op vooruit na een echtscheiding. Echter, de nadelige gevolgen laten zich pas voelen op niveau van het huishoudinkomen: vrouwen maken een grotere achteruitgang mee omdat zij vaker kinderen ten laste hebben. De financiële achteruitgang is het grootst bij vrouwen die voltijds voor de kinderen zorgen en alleenstaande moeder blijven. Vrouwen die 4 jaar na de scheiding nog steeds alleenstaande moeder zijn, lijden een inkomensverlies (berekend aan de hand van de OESO-gecorrigeerde huishoudinkomens) van 20,7% ten opzichte van het jaar van de scheiding (Mortelmans & Defever, 2016). Pas wanneer zij herpartneren – en dit doen vrouwen veel minder snel dan mannen – gaan vrouwen er opnieuw op vooruit.

Willekens e.a. (2011) maakten een vergelijking tussen het huishoudinkomen van gehuwde en gescheiden huishoudens en stelden vast dat het inkomen enkel significant verschilde tussen gehuwde en gescheiden personen met kinderen. Bij vrouwen zijn de verschillen bovendien groter dan bij mannen. De onderzoekers berekenden dat de inkomens vooral zeer laag liggen bij de alleenstaande moeders die niet voltijds werken: alleenstaande moeders met kinderen hebben een huishoudbudget van gemiddeld 1.575 euro wanneer zij niet of weinig werken, versus 2.559 euro voor een gehuwde vrouw met kinderen die niet of

weinig werkt (cijfers anno 2010); een alleenstaande moeder die voltijds werkt, beschikte in 2010 over een gemiddeld inkomen van 2.719 euro, een gehuwde moeder met kinderen over 3.623 euro (Willekens e.a., 2011).

Dezelfde trends worden bevestigd door onderzoek op registratiedata, bijvoorbeeld het datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Zekerheid: *“Ongeacht de veranderingen die vrouwen ondergaan op de arbeidsmarkt: ze gaan er steeds financieel op achteruit”* (Defever & Mortelmans, 2011). Toch loont het om actief te zijn op de arbeidsmarkt, mannen en vrouwen die dat niet doen, hebben lagere inkomens (Defever & Mortelmans, 2011).

Eenoudergezinnen komen ondanks het sociale vangnet jaar na jaar in onderzoeken naar voren als de groep die het meeste risico loopt om in de armoede terecht te komen. Eén op de 5 eenoudergezinnen loopt vandaag het risico om in armoede verzeild te geraken (Wagener e.a., 2014). Het armoederisico onder eenoudergezinnen is significant hoger dan dat onder tweeverdienersgezinnen en dat van alleenstaanden zonder kinderen, met als gevolg dat ook de kinderen in deze groep een hoog armoederisico lopen.

Survey-onderzoek (bijvoorbeeld het grootschalige onderzoek “Scheiding in Vlaanderen” van 2009) bevestigt dit. Waar bijna 9 op de 10 gehuwden met kinderen stellen ‘eerder of zeer makkelijk’ rond te komen, valt dit bij gescheidenen met kinderen terug tot 6 op de 10. Bijna 40% van de eenoudergezinnen stelt met andere woorden dat ze ‘moeilijk of zeer moeilijk’ rondkomen (Willekens e.a., 2011).

Het is dan ook niet verwonderlijk dat nationaal en internationaal onderzoek (bijvoorbeeld Rowlingson & McKay, 2005; Zhan & Pandey, 2004; Page & Stevens, 2004) eensluidend is over de economische positie van eenoudergezinnen: ze bezetten een zwakkere economische positie en lopen een hoger risico in de armoede te verzeilen dan gezinnen met twee ouders. Defever e.a. (2013) berekenden dat het armoederisico van Vlaamse alleenstaande ouders met een lage werkintensiteit zelfs 53% bedraagt (tegenover 33% in de algemene populatie met een lage werkintensiteit). Nederlands onderzoek van Latten (2003) wijst op een dusdanige achteruitgang in inkomen dat de onderzoekers spreken over het “eenouderravijn”. Voor België en Vlaanderen wordt dit bevestigd door diverse onderzoeken en monitoren (CSB, Kind & Gezin...). De Vlaamse Armoedemonitor (Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2015a), gebaseerd op de SILC-enquête, leert dat 25% van de 0-17-jarige kinderen in een eenoudergezin leeft dat onder de armoederisicodrempel valt, tegenover slechts 5% van de kinderen wonend bij een koppel met twee kinderen. In de algemene populatie bedraagt dit armoederisico onder kinderen 11%. Kinderen in eenoudergezinnen lopen dus meer dan dubbel zoveel risico op armoede dan de algemene bevolking en zelfs vijf keer zoveel risico als kinderen bij koppels.

4 \ Rol van het beleid

Alleenstaande moeders verdienen ook in Vlaanderen de nodige beleidsaandacht. *“Doordat zij een aantal achterstellingen cumuleren, is hun positie zeer precair. Hier kan en moet een beleid dus op inzetten”* (Vanderleyden & Callens, 2015). Verwacht wordt bovendien dat in de toekomst de omvang van de groep alleenstaande moeders zeer waarschijnlijk niet zal afnemen, ook al stabiliseren de echtscheidingscijfers zich langzaam. Er is daarnaast een aanzienlijke groep ongehuwd samenwonenden die een samenwoning ontbinding zal doormaken. Het is gekend dat deze groep sneller en vaker uit elkaar gaat dan de groep gehuwden (Lodewijkx, 2005).

Vast staat dat gescheiden moeders vandaag gemiddeld lager geschoold zijn dan moeders met een partner. Hoe de scholingsgraad onder gescheiden moeders in de toekomst zal evolueren, is niet voorspelbaar. Maar ook bij een stijgende scholingsgraad onder gescheiden moeders, blijft een aangepast beleid nodig. Alle alleenstaande ouders, ongeacht hun persoonlijk kapitaal, worden immers geconfronteerd met een vergelijkbare reeks uitdagingen en barrières wegens de weggevallen schaal- en specialisatievoordelen van de relatie.

Een belangrijke uitdaging voor het toekomstig beleid ligt in de preventie van uitval uit de arbeidsmarkt. We geven in dit laatste deel een aantal voorbeelden van buitenlandse beleidspraktijken om deze maatschappelijke uitdaging het hoofd te bieden.

Algemeen ligt in de Scandinavische landen de arbeidsparticipatie van alleenstaande ouders veel hoger dan in andere EU-landen en liggen de armoedepercentages onder deze groep er veel lager (Dekker e.a., 2003). Uit internationaal vergelijkend onderzoek blijkt duidelijk dat het welvaartsbeleid van de overheid een sterke impact heeft op de arbeidsmarktparticipatie van alleenstaande moeders (Kjelstad & Rønsen, 2004).

In de literatuur worden in essentie twee grote types van beleid geïdentificeerd ten aanzien van de arbeidsparticipatie van alleenstaande ouders: enerzijds een activeringsbeleid en anderzijds een inkomensbescherming via bijvoorbeeld financiële voordelen.

In de eerste plaats zien we in een aantal landen een activeringsbeleid dat alleenstaande ouders wil aanzetten om actief te worden op de arbeidsmarkt. Dit kan door belemmeringen weg te werken en een stimulerend beleid te voeren. Activerend beleid kan diverse vormen aannemen. We geven enkele voorbeelden van activerende maatregelen met diverse uitkomsten. In Zweden wordt van oudsher een arbeidsstimulerend beleid gevoerd via ruime en universele gezinsondersteunende maatregelen, niet in het minst door in erg ruime en voor alle ouders toegankelijke kinderopvangmogelijkheden te voorzien (Rosenthal, 1994; Dekker e.a., 2003). De participatiegraad onder Zweedse alleenstaande ouders is bijgevolg altijd hoog geweest en was nooit echt een beleidsissue. In andere landen werd een activerend beleid ingevoerd precies om de lage participatiegraden onder alleenstaande ouders op te krikken. In Duitsland bijvoorbeeld voorzagen men sedert halverwege de jaren 2000 bijvoorbeeld in trainingsprogramma's ten behoeve van alleenstaande ouders in het kader van een overheidsinitiatief "*Gute Arbeit für Alleinerziehende*" (Giddings e.a., 2004; Zabel, 2011).

Een activeringsbeleid kan ook een verplichtende vorm aannemen, en via dwingende maatregelen alleenstaande ouders verplichten om actief te worden op de arbeidsmarkt. In sommige landen met een erg lage arbeidsdeelname onder alleenstaande ouders ging men over tot verplichte activering, bijvoorbeeld in de Verenigde Staten (Ezawa & Fujiwara, 2005), Groot-Brittannië of Canada (Caragata & Cumming, 2011), maar ook in landen als Luxemburg en Nederland. In Luxemburg zijn alleenstaande moeders met kinderen onder de zes jaar niet langer vrijgesteld van de arbeidsplicht. In Nederland trad in 2009 de wet "*verbetering arbeidsmarktpositie alleenstaande ouders*" in werking. Deze wet biedt alleenstaande ouders met kinderen onder de vijf jaar die een bijstandsuitkering ontvangen het recht op een eenmalige ontheffing van de arbeidsverplichting voor een maximale periode van zes jaar. Alleenstaande ouders worden daarbij verplicht zich te scholen of andere reïntegratievoorzieningen te aanvaarden (Kerckhaert & Engelen, 2009). Een belangrijk resultaat van de Nederlandse wet is de verhoogde beleidsaandacht van lokale besturen voor de groep alleenstaande ouders 'met een langere afstand tot de arbeidsmarkt' in de vorm van bijvoorbeeld het aanbieden van scholingstrajecten en het inzetten van groepsgerichte initiatieven enerzijds of het leveren van individueel maatwerk anderzijds (Kerckhaert & Engelen, 2009).

In Groot-Brittannië werd een specifiek activeringsbeleid ontwikkeld voor alleenstaande ouders met kinderen van 5 jaar of ouder. Daarbij werd vooral aandacht besteed aan het reduceren van onzekerheid en angst voor inkomensverlies bij werkaanvaarding (Dekker e.a., 2003). Ook werd in Groot-Brittannië in 1999 de "*Working Families Tax Credit (WFTC)*" ingevoerd, een gunstig belastingvoordeel bedoeld als stimulant voor arbeidsdeelname van gezinnen met lage inkomens. Dit was één van de maatregelen binnen het zogenaamde "*welfare-to-work*"-programma van de overheid. Aan het voordeel werden werkvoorwaarden gekoppeld ("*imposition of a work requirement*"): één voorwaarde was minstens 16 uren werken per week. Deze maatregel speelde volgens onderzoekers een sleutelrol (binnen een geheel van andere arbeidsmarkthervormingen) in de sterk verhoogde arbeidsdeelname van eenoudergezinnen, zo bleek uit een longitudinaal panelonderzoek van Francesconi & van der Klaauw uit 2004. Daarbij speelde een genereus fiscaal voordeel inzake kinderopvang een grote rol als één van de componenten van de maatregel. Veel meer eenoudergezinnen dan voorheen konden namelijk op dit voordeel beroep doen. Op twee jaar tijd steeg de arbeidsmarktparticipatie onder alleenstaande moeders met 7 procentpunten, zowel via hogere aandelen die de arbeidsmarkt betraden als via hogere aandelen die op de arbeidsmarkt bleven: van 41% naar 48%. Ook deed zich een significante daling in kinderarmoede voor (Francesconi & van der Klaauw, 2004).

Andere landen (bijvoorbeeld Australië en Canada) met een gelijkaardige maatregel toonden echter dat de verhoogde arbeidsmarktdeelname zich vooral voordeed via preciaire jobs en niet-standaard werk (Cameron, 2006; Caragata & Cumming, 2011). Verschillende onderzoekers, onder meer Kjelstad & Rønsen (2004), wijzen dan ook op de beperkingen van een verplicht activeringsbeleid, ongeacht het stimulerend dan wel verplichtend karakter ervan: indien enkel slecht betaalde jobs zonder carrièreperspectief beschikbaar zijn, is een activeringsbeleid volgens deze onderzoekers een maat voor niets.

In de tweede plaats kan de overheid de rol van (mannelijke) kostwinner overnemen en het financieel mogelijk maken dat alleenstaande moeders zorgarbeid verkiezen boven arbeidsmarktparticipatie. Financiële stimuli kunnen tevens indirect een stimulerende rol spelen in de beslissing tot arbeidsdeelname, afhankelijk van de modaliteiten waarbinnen de steun wordt gegeven. Enkele landen met een zeer hoog armoederisico onder eenoudergezinnen gingen over tot expliciete financiële steun voor deze doelgroep. In Frankrijk bijvoorbeeld hebben eenoudergezinnen recht op specifieke steun, dit al sedert enkele decennia. Een belangrijke steunmaatregel⁷ was de "*allocation de parent isolé (API)*", een uitkering voor alleenstaande ouders. Dit was een in de tijd beperkte uitkering die een minimuminkomen waarborgde (ongeveer 70% van het Franse minimumloon (SMIC) voor een moeder met één kind ten laste, met een vermeerdering per bijkomend kind). De maatregel was enkel bedoeld als verbetering van de levensstandaard en stimuleerde de arbeidsdeelname niet. Toen in 1988 het "*revenu minimum d'insertion (RMI)*", ongeveer het equivalent van het bestaansminimum in België, werd ingevoerd, bleek overigens dat veel alleenstaande moeders – de vaders vormden amper 1% van de API-trekkers – overstapten van de uitkering voor alleenstaande ouders op het bestaansminimum (Koning Boudewijnstichting, 2000; Mathieu e.a., 2005). Algemeen wordt aangenomen dat, hoewel deze directe financiële transfers een buffer vormen tegen een financiële achteruitgang op korte termijn, ze op langere termijn tekortschieten indien ze niet gepaard gaan met duurzaam activerende maatregelen. Van Damme e.a. (2009) komen in hun onderzoek tot het besluit dat financiële transfers voor alleenstaande ouders, zonder activerende maatregelen, zelfs een negatief effect kunnen hebben op hun arbeidsmarktparticipatie (Van Damme e.a., 2009).

Waar situeert Vlaanderen zich in dit verhaal?

De cijfers in bovenstaande analyse wijzen op de nood aan meer en beter beleid: de werkzaamheid van alleenstaande moeders is de laatste jaren nog verder gedaald, daar waar voor vrouwen in het algemeen wel een stelselmatige verbetering zichtbaar is in de postcrisisjaren. De doelstelling uit het Pact 2020 is alvast voor alleenstaande moeders niet haalbaar zonder aangepast en specifiek op eenoudergezinnen gericht beleid. Het Britse voorbeeld toont dat de invoering van beleidsmaatregelen specifiek gericht op de arbeidsdeelname van eenoudergezinnen wel degelijk vruchten kan afwerpen: de arbeidsdeelname van eenoudergezinnen in Groot-Brittannië verbeterde op korte tijd.

Het bestaande specifieke beleid ten gunste van eenoudergezinnen is veelal gericht op niet-arbeidsgerelateerde inkomensversterking, bijvoorbeeld in de vorm van een verhoogde kinderbijslag voor eenoudergezinnen onder een bepaald inkomensniveau. Ook bestaat een verhoogde belastingaftrek voor alleenstaande ouders met kinderen ten laste. Dit zijn essentiële inkomensversterkende maatregelen. Het huidige kinderbijslagsysteem is echter vatbaar voor verbetering ten gunste van de groep alleenstaande ouders. Defever e.a. (2013) onderzochten de armoedereductie door kinderbijslagen per % van het bbp en stelden vast dat de doelmatigheid van het huidige kinderbijslagstelsel beperkt is. Zij pleiten daarom voor het inbouwen van meer selectiviteit – binnen het huidige universele stelsel – die de groep alleenstaande ouders ten goede zou komen. De huidige selectieve componenten (de sociale toeslagen) in het stelsel zijn volgens de onderzoekers te gering om een rol van betekenis te spelen (Defever e.a., 2013).

Al dan niet tijdelijke financiële ondersteuning is cruciaal als armoedebestrijdende maatregel, zeker in de eerste vaak moeilijke jaren na een scheiding. Het is daarnaast echter nodig om arbeidsmarktdeelname voor de groep alleenstaande ouders niet alleen mogelijk maar ook duurzaam te maken.

Er worden wel eens specifieke maatregelen 'in de marge' genomen om de stap naar de arbeidsmarkt van eenoudergezinnen te vergemakkelijken. Maar de maatregelen zijn slechts partieel nuttig of blijven steken bij retoriek. Een visie op activering van alleenstaande ouders ontbreekt daarbij volkomen. Op federaal

7 In 2009 werd deze maatregel vervangen door een "Revenu de solidarité active" (RSA).

niveau krijgen langdurig werkloze alleenstaande ouders die terug aan het werk gaan een eenmalige premie (gedurende 12 maanden), de zogenaamde kinderopvangtoeslag. Deze premie wordt door de RVA toegekend. Op Vlaams niveau werd in 2007 bijvoorbeeld beslist dat eenoudergezinnen een beroep kunnen doen op dienstencheques voor de kinderopvang van kinderen jonger dan 4 jaar. Daarmee zouden zij kinderopvang aan huis kunnen betalen. Deze maatregel werd echter nooit operationeel.

In Vlaanderen wordt wel een activeringsbeleid ten gunste van specifieke doelgroepen gevoerd. Maar eenoudergezinnen vormen geen specifieke doelgroep: de gezinssituatie van de werkzoekende vormt geen direct criterium in de zoektocht naar een passende baan. De transitie van beroepsinactiviteit naar beroepsactiviteit na een scheiding is echter allesbehalve evident in een rigide arbeidsmarkt en zeker niet voor moeders die eerder niet beroepsactief waren of voor moeders die hun arbeidspositie terugschroefden na de geboorte van een kind. Dit is in versterkte mate het geval voor de laaggeschoolden onder hen. Passende hulp bij een activering naar goed betaalde jobs is cruciaal.

Verder kan ook aan een werkbare combinatie van arbeid en gezin, specifiek voor eenoudergezinnen, nog veel gesleuteld worden. De voorbije jaren werden wel maatregelen ter optimalisering van de combinatie arbeid en gezin genomen, maar deze bleken vooral succesvol voor modale tweeverdienersgezinnen. Het aantal gebruikers van bijvoorbeeld kinderopvang, dienstencheques en verlofregelingen nam sterk toe. Toch is het opvallend dat de beoogde effecten niet volledig tot hun recht komen. Hoewel wordt ingezet op die gezinnen die het wat moeilijker hebben, wordt vastgesteld dat diegenen met de hoogste nood deels uit de boot vallen (Vanderleyden & Callens, 2015).

Alleenstaande moeders maken opvallend minder gebruik van formele kinderopvang voor 0-3-jarigen (Defever e.a., 2013; Van Peer, 2015). In de toegang tot kinderopvang zit zeker nog marge voor verbetering voor deze groep. Recent onderzoek schat dat het aantal alleenstaande moeders dat gebruik maakt van formele kinderopvang met ongeveer een derde zou toenemen mits voldoende kinderopvangaanbod (Ghysels & Vercammen, 2012). Maar de toegang moet ook betaalbaar zijn: de vaak hoge kosten wanneer men dure kinderopvang voor een of meer jonge kinderen moet inschakelen maken dat de winst van arbeid teniet wordt gedaan.

Diverse internationale studies (onder meer Minnotte, 2012; Baxter, 2013) tonen ook aan dat flexibele arbeidstijden en controle over werkschema's en taken het arbeid-gezinsconflict significant kunnen verminderen, en dat het temperend effect sterker speelt bij alleenstaande moeders dan bij moeders met een partner. Werk maken van werkbaar werk is van belang voor alle werkenden, maar is onontbeerlijk voor alleenstaande ouders.

BIBLIOGRAFIE

Baxter, J. (2013). *Employment characteristics and transitions of mothers in the Longitudinal Study of Australian Children*. Australian Government, Department of Social Services. Australian Institute of Family Studies. Occasional Paper 50.

Becker, G. (1974). A Theory of Marriage. In: Schultz, T.W. (ed.). *Economics of the Family: Marriage, Children, and Human Capital*. Chicago: University of Chicago Press, 299-351.

Callens, M., Noppe, J. & Vanderleyden, L. (2013). *De Sociale Staat van Vlaanderen 2013*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Cameron, H. (2006). *Single Parent Family Life under Welfare-to-Work. Conference "Road to Where? Politics and Practice of Welfare to Work"*. Brisbane, 17-18 July 2006.

Caragata, L. & Cumming, S.J. (2011). Lone Mother-led Families: Exemplifying the Structuring of Social Inequality. In: *Sociology Compass*, 5 (5), 376-391.

Defever, C. & Mortelmans, D. (2011). *De socio-economische positie van vrouwen en mannen na de transitie echtscheiding en verweduwing. Een longitudinale studie op de Kruispuntbank Sociale Zekerheid*. Antwerpen/Hasselt: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

Defever, C., Van Lancker, W., Hufkens, T., Mortelmans, D. & Cantillon, B. (2013). De inkomenspositie en het armoederisico van alleenstaande ouders in Vlaanderen. In: Callens, M., Noppe, J. & Vanderleyden, L. (red.) (2013). *De Sociale Staat van Vlaanderen 2013*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, 93-135.

- Dekker, P., Ederveen, S., Jehoel-Gijsbergs, G., de Mooij, R., Soede, A. & Wildeboer Schut, J.M. (2003). *Sociaal Europa*. Europese Verkenning 1. Reeks Europese Verkenningen. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Delmotte, J., Herremans, W. & Booghmans, M. (2008). *Genderjaarboek 2008. MV United: Mobiliteit op de arbeidsmarkt*. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Ezawa, A., & Fujiwara, C. (2005). Lone Mothers and Welfare-to-Work Policies in Japan and the United States: Towards an Alternative Perspective. In: *Journal of Sociology & Social Welfare*, 32 (4), 41-63.
- Francesconi, M. & Van der Klaauw, W. (2004). *The Consequences of 'In-Work' Benefit Reform in Britain: New Evidence from Panel Data*. Working Papers of the Institute for Social and Economic Research, paper 2004-13. Colchester: University of Essex.
- Geurts, K. (2006). *De arbeidsmarktpositie van alleenstaande ouders – Nieuwe bevindingen uit het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming*. Leuven: Steunpunt WSE.
- Ghysels, J. & Vercammen, K. (2012). *The beneficiaries of childcare expansion*. CSB Working Paper. Antwerpen: Herman Deleeck centrum voor Sociaal Beleid.
- Giddings, L., Dingeldey, I. & Ulbricht, S. (2004). The Commodification of Lone Mothers' Labor: A comparison of US and German Policies. In: *Feminist Economics*, 10 (2), 115-142.
- Gilleir, C. (2013). *Combineren in je eentje. Arbeid en gezin bij werkende alleenstaande ouders in Vlaanderen*. Doctoraal proefschrift. Leuven: KULeuven, Faculteit Sociale Wetenschappen.
- Himmelweit, S., Bergmann, B., Green, K., Albelda, R. & Koren, C. (2004). Lone Mothers: What is to be done? In: *Feminist Economics*, 10 (2), 237-264.
- Jansen, M. (2008). De financiële gevolgen van relatiebreuken: terugval en herstel bij mannen en vrouwen. In Cuypers, D., Mortelmans, D. & Torfs, N. (red.). *Is echtscheiding werkelijk win for life? Verslagboek van het interdisciplinair symposium over de sociologische en juridische gevolgen van het echtscheidingsrecht voor risicogroepen, 6 en 7 december 2007*. Brugge: Die Keure.
- Kalmijn, M., de Graaf, P.M. & Poortman, A.R. (2001). Werk en echtscheiding: de interactie van economische en culturele invloeden. *Sociale Wetenschappen*, 44 (2), 33-52.
- Kerckhaert, A.C. & Engelen, M.W.H. (2009). *Wet verbetering arbeidsmarktpositie alleenstaande ouders. Onderzoek naar eerste resultaten en uitvoeringspraktijk van de Wet. Eindrapport*. Een onderzoek in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Zoetermeer: Research voor Beleid.
- Kjelstad, R. & Rønson, M. (2004). Welfare rules, business cycles, and employment dynamics among lone parents in Norway. In: *Feminist Economics*, 10(2), 61-89.
- Koning Boudewijnstichting (2000). *Eenoudergezinnen. Welke oplossingen? Synthese colloquium 24 oktober 2000*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Latten, J.J. (2003). Dynamiek in relaties en welvaart: over singleplateau, stellenberg, gezinsdal en eenouderravijn. In: *Bevolking en Gezin* (boekaflevering), 32 (2), 35-56.
- Lodewijckx, E. (2005). *Kinderen en scheiding bij hun ouders in het Vlaamse Gewest. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens*. Onderzoeksproject Scheiding. Brussel: CBGS, Werkdocument 7.
- Mathieu, F., Mahieu, R. & Clément, J. (2005). Les familles monoparentales et la précarité (1994-2003). In: *Recherches et Prévisions*, 79, 117-123.
- Minnotte, K.L. (2012). Family structure, gender, and the work-family interface: Work-to-family Conflict among Single and Partnered Parents. In: *Journal of Family and Economic Issues*, 33 (1), 95-107.
- Mortelmans, D. & Defever, C. (2016). Income trajectories of lone parents after divorce. A view with Belgian register data. In: Bernardi, L. & Mortelmans, D. (eds.). *Lone Parenthood. Life Course Research and Social Policies*. Springer, in druk.
- OECD (2015). Country chapter for OECD series Benefits and Wages. Geraadpleegd op 19 oktober 2015 via www.oecd.org/els/social/workincentives
- Page, M.E. & Stevens, A.H. (2004). The Economic Consequences of Absent Parents. In: *Journal of Human Resources*, 39 (1), 80-107.
- Rosenthal, M. (1994). Single mothers in Sweden: work and welfare in the welfare state. In: *Social Work*, 39 (3), 270-278.
- Rowlingson, K. & McKay, S. (2005). Lone motherhood and socio-economic disadvantage: insights from quantitative and qualitative evidence. In: *Sociological Review*, 53 (1), 30-49.
- Ruggeri, K. & Bird, C.E. (2014). *Single Parents and Employment in Europe*. European Commission, Rand Europe, short statistical report n° 3, april 2014.
- Sodermans, A.K., Vanassche, S. & Matthijs, K. (2011). Gedeelde kinderen en plusouders: de verblijfsregeling en de gezinsituatie na scheiding. In: Mortelmans, D., Pasteels, I., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J. & Van Peer, C. (red.). *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Acco.

- Speak, S. (2000). Barriers to Lone Parents' Employment. Looking beyond the obvious. In: *Local Economy*, 2000, 15 (1), 32-44.
- Struffolino, E. & Mortelmans, D. (2016). Lone mothers in Belgium: labor force attachment and risk factors. In: Bernardi, L. & Mortelmans, D. (eds.). *Lone Parenthood. Life Course Research and Social Policies*. Springer, in druk.
- Studiedienst van de Vlaamse Regering (2015a). *Vlaamse Armoedemonitor 2015*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Studiedienst van de Vlaamse Regering (2015b). *Vlaamse Regionale indicatoren 2015*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Valgaeren, E. (2008). *De loopbanen en loopbaankansen van alleenstaande ouders*. Diepenbeek: Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Consortium Universiteit Antwerpen en Universiteit Hasselt.
- Valgaeren, E. (2010). Alleenstaande ouders en hun arbeidsloopbaan. In: *Tijdschrift voor welzijnswerk*, 34 (305), 44-52.
- Vanderheyden, G. & Mortelmans, D. (2013). Arbeidstrajecten van vrouwen in de periode rond hun (echt)scheiding. In: *Gezinstransities in Vlaanderen. SVR-Studie 2013/2*, Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, 137-156.
- Vanderleyden, L. & Callens, M. (2015). Slotbeschouwingen. In: Vanderleyden, L. & Callens, M. (red.). *Arbeid en Gezin: een paar apart. SVR-Studie 2015/1*, Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, 245-252.
- Van Damme, M., Kalmijn, M. & Uunk, W. (2009). The employment of separated women in Europe: The impact of individual and institutional factors. In: *European Sociological Review*, 25 (2), 183-197.
- Van Peer, C. (2015). De combinatie van arbeid en gezin bij eenoudergezinnen: strategieën en valkuilen. In: Vanderleyden, L. & Callens, M. (red.). *Arbeid en Gezin: een paar apart. SVR-Studie 2015/1*, Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, 65-106.
- Van Wel, F. & Knijn, T. (2001). The Labor Market Orientation of Single Mothers on Welfare in The Netherlands. In: *Journal of Marriage and the Family*, 63 (3), 804.
- Verbeke, A.L., Alofs, E., Defever, C. & Mortelmans, D. (2015). Gender Inequalities and Family Solidarity in Times of Crisis. In: Cornelis, L. (ed.). *Finance and Law: Twins in Trouble*. Cambridge/Antwerp/Portland: Intersentia, 57-88.
- Wagener, M., Defever, C. & Mortelmans, D. (2014). De beroepstrajecten van eenoudergezinnen in België. In: Pannecoecke, I., Lahaye, W., Vranken, J. & Van Rossem, R. (red.). *Armoede in België: jaarboek 2014*. Gent: Academia Press, 91-131.
- Willekens, M., Vanderheyden, G. & Mortelmans, D. (2011). Socio-economische gevolgen van een echtscheiding. In: Mortelmans, D., Pasteels, I., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J. & Van Peer, C. (red.). *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Zabel, C. (2011). Lone Mothers' Participation in Labor Market Programs for Means-tested Benefit Recipients In Germany. Institute for Employment Research. IAB-Discussion Paper 14/2011.
- Zhan, M. & Pandey, S. (2004). Economic Well-being of Single Mothers: Work First or Postsecondary Education? In: *Journal of Sociology & Social Welfare*, 31 (3), 87-112.

MEER INFO

Christine Van Peer
Studiedienst Vlaamse Regering
Departement Kanselarij en Bestuur
02 553 35 68
christine.vanpeer@kb.vlaanderen.be

